

Hoger Instituut voor
Gezinswetenschappen
Bachelor in de gezinswetenschappen
(professioneel gerichte bachelor)

24 september 2007

Inhoud

1	Samenvattende conclusie	3
2	Besluit van de NVAO	5
3	Inleiding en verantwoording werkwijze	6
3.1	Inleiding	6
3.2	Evaluatieorgaan en samenstelling visitatiecommissie	6
3.3	Werkwijze evaluatieorgaan en visitatiecommissie	8
3.4	Totstandkoming domeinspecifiek referentiekader	8
3.5	Overwegingen NVAO omtrent werkwijze evaluatieorgaan en visitatiecommissie	8
4	Beschrijving van de opleiding	11
5	Beoordeling per onderwerp en facet	12
5.1	Doelstellingen opleiding	12
5.2	Programma	13
5.3	Inzet personeel	15
5.4	Voorzieningen	16
5.5	Interne kwaliteitszorg	17
5.6	Resultaten	18
6	Overzicht oordelen visitatiecommissie	19
7	Overzicht oordelen NVAO	20
8	Opmerkingen en bezwaren van instelling	21
	Bijlage 1 : Samenstelling visitatiecommissie	22
	Bijlage 2: Proces verbaal hoorzitting 24 mei 2007	23

1 Samenvattende conclusie

Bij brief van 14 februari 2007 heeft het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen vzw Centrum voor Volwassenenonderwijs (hierna HIG) bij de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (hierna NVAO) een aanvraag tot accreditatie ingediend voor de professioneel gerichte Bachelor in de gezinswetenschappen, steunend op een visitatierapport uitgevoerd door VLHORA. De aanvraag werd door de NVAO ontvangen op 15 februari 2007.

De opleiding wordt momenteel georganiseerd binnen het Hoger Onderwijs voor Sociale Promotie (HOSP). Het decreet van 4 april 2003 betreffende de herstructurering van het hoger onderwijs in Vlaanderen, zoals gewijzigd bij het decreet van 16 juni 2006 tot instelling van een aantal maatregelen tot herstructurering en flexibilisering van het hoger onderwijs in Vlaanderen biedt het decretale kader voor de accreditatie van HOSP-opleidingen.

Wat de procedurele eisen betreft, heeft de NVAO hierbij vastgesteld:

- dat de visitatiecommissie het door het evaluatieorgaan vastgestelde visitatieprotocol heeft gevolgd;
- dat het door de visitatiecommissie gehanteerde referentiekader de onderwerpen en facetten uit het accreditatiekader bestaande opleidingen van het Accreditatieorgaan omvat, inclusief een domeinspecifieke vertaling, behalve wat de volgorde van de facetten betreft;
- dat de visitatiecommissie de in het accreditatiekader beschreven beslisregels adequaat heeft toegepast;
- dat de gevolgde procedure in overeenstemming is met het toetsingskader voor de werkwijze van de VLIR en VLHORA als evaluatieorgaan of in de erkenningsregeling van andere evaluatieorganen.

Tijdens de zorgvuldigheidstoets heeft de NVAO een aantal tekortkomingen vastgesteld dat verband houdt met het visitatierapport. Daartoe is een hoorzittingprocedure ingesteld waarbij (vertegenwoordigers van) de visitatiecommissie en de instelling zijn gehoord. Het Evaluatieorgaan VLHORA was als waarnemer aanwezig. De vastgestelde onduidelijkheden hadden betrekking op de motivering van de score 'voldoende' voor het facet 'domeinspecifieke eisen', de studielast en de studieomvang in relatie tot de kenmerken van de instromende studenten en de decretale eisen, de docenten/studentenratio en de gegeven argumenten voor het oordeel 'voldoende' voor het facet 'gerealiseerd niveau'. Deze thema's werden aan de hand van aanvullende schriftelijke nota's en door middel van een mondelinge hoorzitting op 24 mei 2007 door een door de NVAO vastgestelde hoorzittingcommissie besproken met de visitatiecommissie en de instelling.

Op basis van het advies van de hoorzittingcommissie heeft het bestuur van de NVAO op 12 juni 2007 besloten tot het vervolgen van de accreditatieprocedure na beperkte aanvullende visitatiehandelingen. De aanvullende externe beoordeling betreft de onderwerpen resp. facetten: Onderwerp 2 (programma), facetten 2.4 (studielast), 2.5 (toelatingsvoorwaarden) en 2.6 (studieomvang). De aanvullende beoordeling is door leden van dezelfde visitatiecommissie uitgevoerd. De VLHORA is als evaluatieorgaan opgetreden. De aanvullende beoordeling is uitgevoerd overeenkomstig de criteria van het VLHORA-protocol – conform het Accreditatiekader – voor de door de NVAO aangewezen onderwerpen c.q. facetten. De aanvullende visitatie werd in augustus 2007 afgerond.

Wat de inhoudelijke eisen betreft, heeft de NVAO vastgesteld:

- dat het kwaliteitsoordeel van de visitatiecommissie mede gebaseerd is op een vergelijking met verwante andere opleidingen en zo mogelijk met internationaal gehanteerde normen voor opleidingen in het desbetreffende domein;
- dat het door de visitatiecommissie vastgestelde rapport van het evaluatieorgaan aangevuld met de aangeleverde bijkomende gegevens en verklaringen in het kader van de hoorzittingprocedure en de conclusies van de beperkte aanvullende beoordeling voldoende evidentie bevat dat de opleiding aan de criteria uit het beoordelingskader (hoofdstuk 2) voldoet zodat voldoende generieke kwaliteitswaarborgen voorhanden zijn. Het rapport behandelt minimaal de zes in dit accreditatiekader genoemde onderwerpen, waarbij per onderwerp aan alle facetten aandacht wordt besteed. Voor ieder facet wordt een oordeel op de vierpuntsschaal gegeven, op basis waarvan per onderwerp een oordeel wordt gegeven. De oordelen in het rapport, samen met de oordelen van de beperkte aanvullende beoordeling, worden goed onderbouwd met feiten en analyses. Het rapport wordt afgerond met een samenvattend oordeel over de opleiding;
- dat het rapport tevens inzicht verschaft in de kwaliteit van de visitatiecommissie (het panel van deskundigen) dat de opleiding heeft gevisiteerd. Daarbij wordt informatie gegeven over de omvang en samenstelling van de visitatiecommissie naar ingebrachte kennis en ervaring, de onafhankelijkheid, de deskundigheid en gezaghebbendheid van de leden.

2 Besluit van de NVAO

betreffende de accreditatie van de Bachelor in de gezinswetenschappen (professioneel gerichte bachelor) van het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen vzw Centrum voor Volwassenenonderwijs.

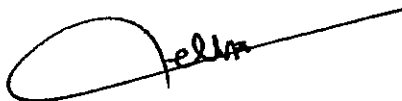
De NVAO,
Na beraadslaging,
Besluit :

Met toepassing van het decreet van 4 april 2003 betreffende de herstructurering van het hoger onderwijs in Vlaanderen, wordt het accreditatierapport en –besluit met positief eindoordeel voor de opleiding Bachelor in de gezinswetenschappen (professioneel gerichte bachelor) van het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen vzw Centrum voor Volwassenenonderwijs, goedgekeurd en wordt de opleiding geaccrediteerd. Het betreft een opleiding zonder afstudeerrichtingen, georganiseerd te Brussel.

De in het eerste lid bedoelde accreditatie geldt vanaf 24 september 2007 tot en met het einde van het academiejaar 2015-2016.

Den Haag, 24 september 2007

Voor de NVAO,

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Aelterman', written over a horizontal line.

Guy Aelterman
(vicevoorzitter)

3 Inleiding en verantwoording werkwijze

3.1 Inleiding

Bij brief van 14 februari 2007 heeft het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen vzw Centrum voor Volwassenenonderwijs (hierna HIG) bij de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (hierna NVAO) een aanvraag tot accreditatie ingediend voor de Bachelor in de gezinswetenschappen (professioneel gerichte bachelor). Deze aanvraag werd door de NVAO ontvangen op 15 februari 2007.

De opleiding wordt momenteel georganiseerd binnen het Hoger Onderwijs voor Sociale Promotie (HOSP). Het decreet van 4 april 2003 betreffende de herstructurering van het hoger onderwijs in Vlaanderen, zoals gewijzigd bij het decreet van 16 juni 2006 tot instelling van een aantal maatregelen tot herstructurering en flexibilisering van het hoger onderwijs in Vlaanderen biedt het decretale kader voor de accreditatie van HOSP-opleidingen.

Ter ondersteuning van deze aanvraag heeft HIG een rapport bijgevoegd vanwege een evaluatieorgaan: VLHORA.

De NVAO heeft deze aanvraag beoordeeld aan de hand van het Accreditatiekader bestaande opleidingen hoger onderwijs Vlaanderen (14 februari 2005), conform de Handleiding accreditatie Vlaamse Gemeenschap (8 mei 2007) en het Reglement tot bepaling van bestuursbeginselen die van toepassing zijn bij de besluitvorming inzake accreditatie en Toets Nieuwe Opleiding ten aanzien van hogeronderwijsopleidingen in de Vlaamse Gemeenschap (14 februari 2005).

Voorts heeft de NVAO bij haar besluitvorming de informatie betrokken die de visitatiecommissie en de instelling hebben aangeleverd in het kader van een hoorzitting, georganiseerd door de NVAO op 24 mei 2007. Op basis van het advies van de hoorzittingcommissie heeft het bestuur van de NVAO op 12 juni 2007 besloten tot het vervolgen van de accreditatieprocedure na beperkte aanvullende visitatiehandelingen. Op 30 augustus '07 ontving de NVAO het rapport van deze aanvullende beoordeling. De NVAO heeft bij haar uiteindelijke besluitvorming de resultaten van deze beperkte aanvullende beoordeling door de visitatiecommissie mee betrokken.

3.2 Evaluatieorgaan en samenstelling visitatiecommissie

Evaluatieorgaan: VLHORA

Visitatiecommissie:

Noot vooraf

Een eerste visitatiebezoek werd georganiseerd op 24, 25 en 26 januari 2005. Daarover rapporteerde de commissie op 30 juni 2005. Met dit visitatierapport vroeg het HIG accreditatie aan bij de NVAO op 28 november 2005. Mede in het licht van de gewijzigde decretale omstandigheden (de goedkeuring van het decreet van 16 juni 2006 tot instelling van een aantal maatregelen tot herstructurering en flexibilisering van het hoger onderwijs in Vlaanderen), heeft het HIG haar accreditatieaanvraag ingetrokken op 13 juni 2006. Nadat het HIG een geactualiseerd zelfevaluatie rapport had opgesteld, heeft de visitatiecommissie op 8 december 2006 een visitatie uitgevoerd.

Op basis van het oorspronkelijke zelfevaluatie-rapport van 2004, de geactualiseerde versie van 2006 en de twee visitatiebezoeken (respectievelijk op 24,25 en 26 januari 2005 en op 8 december 2006) is de visitatiecommissie tot een gemotiveerde beoordeling gekomen in het rapport van 12 februari 2007, waarmee het HIG bij brief van 14 februari 2007 accreditatie aanvraag bij de NVAO.

Samenstelling visitatiecommissie

De visitatiecommissie die het visitatiebezoek van 24,25 en 26 januari 2005 uitvoerde, was als volgt samengesteld.

- de heer Wynand Wijnen (voorzitter), emeritus hoogleraar Universiteit Maastricht: onderwijsdeskundigheid, evaluatiedeskundigheid
- de heer Lucien Bollaert (lid), diensthoofd onderwijs en onderzoek Hogeschool West-Vlaanderen: onderwijsdeskundigheid, evaluatiedeskundigheid
- de heer Frans Heylen (lid), directeur Centrum Algemeen Welzijnswerk De Kempen: domeinspecifieke deskundigheid en deskundigheid in de discipline en het afnemend veld
- mevrouw Rahima Sekkouri (student-lid), studente in de Bijzondere Leerroute voor Maatschappelijk werk van Ehsal/Erasmushogeschool Brussel
- de heer Karel Van Goethem (lid), gewezen directeur Rectoraat Universitaire Instelling Antwerpen : onderwijsdeskundigheid
- mevrouw Mieke Van Haegendoren (lid), gewoon hoogleraar aan het Limburg Universitair Centrum: domeinspecifieke deskundigheid en deskundigheid in de discipline, onderwijsdeskundigheid
- mevr. P.Göbel (secretaris), auditor bij Netherlands Quality Agency (NQA)

De Erkenningscommissie heeft op 25 januari 2005 bevestigd dat de samenstelling van deze visitatiecommissie voldoet aan de criteria van onafhankelijkheid die gelden voor de opleidingen van ambtshalve geregistreerde instellingen.

De visitatiecommissie die het visitatiebezoek van 8 december 2006 uitvoerde, was als volgt samengesteld:

- de heer Wynand Wijnen (voorzitter), emeritus hoogleraar Universiteit Maastricht: onderwijsdeskundigheid, evaluatiedeskundigheid
- mevrouw Vera Pletincx (lid), diensthoofd integrale kwaliteitszorg Arteveldehogeschool Gent: onderwijsdeskundigheid, evaluatiedeskundigheid
- de heer Frans Heylen (lid), directeur Centrum Algemeen Welzijnswerk De Kempen: domeinspecifieke deskundigheid en deskundigheid in de discipline en het afnemend veld
- mevrouw Rahima Sekkouri (student-lid), studente in de Bijzondere Leerroute voor Maatschappelijk werk van Ehsal/Erasmushogeschool Brussel
- de heer Karel Van Goethem (lid), gewezen directeur Rectoraat Universitaire Instelling Antwerpen : onderwijsdeskundigheid
- mevrouw Mieke Van Haegendoren (lid), gewoon hoogleraar aan het Limburg Universitair Centrum: domeinspecifieke deskundigheid en deskundigheid in de discipline, onderwijsdeskundigheid
- De heer Ignace Van Dingenen (secretaris), directeur van Kwasimodo.

De Erkenningscommissie heeft op 30 November 2006 bevestigd dat de samenstelling van de commissie voor deze visitatie voldoet aan de criteria van onafhankelijkheid die gelden voor de opleidingen van ambtshalve geregistreerde instellingen.

Volgende leden hebben deelgenomen aan de werkzaamheden ten behoeve van de beperkte aanvullende visitatiehandelingen na de hoorzitting van 24 mei 2007

- Karel Van Goethem, voorzitter;
- Lucien Bollaert;
- Mieke Van Haegendoren.

3.3 Werkwijze evaluatieorgaan en visitatiecommissie

Op 7 januari 2005 is de visitatiecommissie bijeengekomen in voorbereidende vergadering. Op basis van het voorstel van het HIG heeft ze het domeinspecifiek referentiekader opgesteld.

Het eerste visitatiebezoek vond plaats van maandag 24 januari t.e.m. woensdag 26 januari 2005.

In september 2006 heeft de opleiding een geactualiseerd zelfevaluatierapport opgesteld.

Op 8 december 2006 vond het tweede visitatiebezoek plaats.

Op basis van het oorspronkelijke zelfevaluatierapport van 2004, de geactualiseerde versie van 2006 en de twee visitatiebezoeken is de commissie tot een gemotiveerde beoordeling gekomen. Het visitatierapport is aan de instelling gezonden voor een reactie medio januari 2007.

Het definitieve visitatierapport werd gepubliceerd op 12 februari 2007 .

Het rapport van de beperkte aanvullende visitatiehandelingen werd gepubliceerd op 20 augustus 2007.

3.4 Totstandkoming domeinspecifiek referentiekader

De opleiding heeft in het document *Basiscompetenties van de opleiding* haar domeinspecifiek referentiekader kenbaar gemaakt. De domeindeskundigen in de commissie bekeken of sprake is van adequate domeinspecifieke doelstellingen en of dat nadere aanvulling dan wel nadere specificatie nodig is. Ieder commissielid heeft schriftelijk zijn of haar commentaar op het domeinspecifieke referentiekader van de opleiding geformuleerd. De commissie vindt globaal genomen het referentiekader voldoende domeinspecifiek, maar meent dat het op een aantal aspecten dient te worden aangevuld en geherformuleerd. De algemene beschrijving sluit aan bij de klemtoon op en keuze voor de algemene beroepsgerichte competenties, eerder dan voor beroepsspecifieke. De commissie adviseert de opleiding om de basiscompetenties te herformuleren in samenspraak met het werkveld. De commissie heeft bij het document *Basiscompetenties van de opleiding* een aantal aanvullingen geformuleerd in de notitie *Domeinspecifiek referentiekader*. Dit document is conform de werkwijze aan de opleiding toegestuurd ter voorbereiding op een gesprek hierover met de commissie.

Een beschrijving van het domeinspecifiek referentiekader is opgenomen in bijlage 3 van het visitatierapport.

3.5 Overwegingen NVAO omtrent werkwijze evaluatieorgaan en visitatiecommissie

De NVAO heeft vastgesteld dat:

- het evaluatieorgaan overtuigend heeft aangetoond dat het oordeel in onafhankelijkheid tot stand is gekomen. Uit het onafhankelijkheidsbesluit van de Erkenningscommissie en onafhankelijkheidsverklaringen van de commissieleden blijkt tevens dat de commissieleden in onafhankelijkheid tot hun oordeel zijn gekomen. De NVAO concludeert dat de visitatie en het beoordelingsproces in volstrekte onafhankelijkheid hebben plaatsgevonden;

- dat de commissie die de opleiding heeft beoordeeld bij het visitatiebezoek bestond uit 6 leden, inclusief een student. Op basis van de in het rapport beschreven informatie, waar onder CV's, heeft de NVAO vastgesteld dat onderwijsdeskundigheid en deskundigheid in de didactiek, de vakdeskundigheid binnen de discipline en het afnemend veld aanwezig waren. Alhoewel dat niet expliciet wordt gesteld in het rapport is het aannemelijk dat deze panelleden kennis hebben van de internationale ontwikkelingen van de discipline. De deskundigheid binnen de commissie omvatte voldoende de gehele breedte van de opleiding.

De visitatiecommissie was bijgevolg voldoende deskundig en gezaghebbend om de beoordeling uit te voeren.

De visitatie heeft plaatsgevonden op basis van en overeenkomstig het visitatieprotocol, zoals voorgelegd bij erkenning of toetsing:

- het rapport geeft voldoende aan dat het visitatieprotocol effectief werd gevolgd;
- in het rapport verklaart de commissie dat de zelfevaluatie voldoende basis bood en dus voldoende zelfkritisch was;
- het evaluatieorgaan heeft naar het oordeel van de NVAO overtuigend gegarandeerd dat panel adequaat heeft gewerkt.

De visitatie heeft plaatsgevonden op basis van en overeenkomstig een domeinspecifiek referentiekader dat voldoet aan de eisen gesteld in de erkenningsregeling/toetsingsregeling en het NVAO kader. Er is daarbij aangesloten bij het referentiekader aangereikt door de opleiding, dat voldoende situering geeft van de opleiding in nationaal en/of internationaal verband en tot de relevante beroepspraktijk. De visitatiecommissie typeert dat referentiekader eerder als beroepsrelevant dan als beroepsspecifiek.

Tijdens de zorgvuldigheidstoets heeft de NVAO een aantal tekortkomingen vastgesteld dat verband houdt met het visitatierapport. Daartoe is een hoorzittingprocedure ingesteld waarbij (vertegenwoordigers van) de visitatiecommissie en de instelling zijn verhoord. Het Evaluatieorgaan VLHORA was als waarnemer aanwezig. De vastgestelde onduidelijkheden hadden betrekking op de motivering van de score 'voldoende' voor het facet 'domeinspecifieke eisen', de studielast en de studieomvang in relatie tot de kenmerken van de instromende studenten en de decretale eisen, de docenten/studentenratio en de gegeven argumenten voor het oordeel 'voldoende' voor het facet 'gerealiseerd niveau'. Deze thema's werden aan de hand van aanvullende schriftelijke nota's en door middel van een mondelinge hoorzitting op 24 mei 2007 door een door de NVAO vastgestelde hoorzittingcommissie besproken met de visitatiecommissie en de instelling.

De NVAO heeft kennis genomen van het advies van de hoorzittingcommissie. De NVAO treedt dit oordeel bij en volgt de redeneringen uit het proces verbaal van de hoorzittingprocedure, toegevoegd in bijlage 2 bij dit accreditatierapport. Op basis van het advies van de hoorzittingcommissie heeft de NVAO op 12 juni 2007 besloten tot het vervolgen van de accreditatieprocedure na beperkte aanvullende visitatiehandelingen:

" Het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen wordt uitgenodigd een plan voor te leggen van hoe de opleiding Gezinswetenschappen - gesteld dat deze in de toekomst tot het diploma van professionele bachelor zal leiden na eventuele accreditatie - zal worden aangeboden aan studenten zonder EVC/EVK, en dit conform de vereisten van het structuurdecreet van 4 april 2003. Concreet betekent dit de beschrijving op hoofdlijnen van het programma zoals dat als professionele bachelor zal aangeboden

worden en waarin achttienjarige studenten direct instromen. Per opleidingsonderdeel zijn daarbij de doelstellingen (competenties), onderwijsvorm, didactisch concept, studieomvang, beoordelingsvorm alsmede de relatie met het werkveld beschreven. Daarin kunnen bestaande opleidingsonderdelen geïntegreerd worden, maar kunnen ook nieuwe opleidingsonderdelen toegevoegd worden.

Dit plan wordt opgemaakt binnen een tijdsbestek dat autonoom door het HIG wordt bepaald.

Aan een visitatiecommissie zal vervolgens gevraagd worden om deze plannen betreffende de omgevormde opleiding te beoordelen. De NVAO suggereert om indien mogelijk hierbij dezelfde visitatiecommissie in te schakelen. De VLHORA wordt aangezocht om als evaluatieorgaan op te treden. De beoordeling zal overeenkomstig de criteria van het VLHORA protocol – conform het accreditatiekader – worden uitgevoerd voor de door de NVAO aangewezen onderwerpen c.q. facetten: Onderwerp 2 (programma), facetten 2.4 (studielast), 2.5 (toelatingsvoorwaarden) en 2.6 (studieomvang). De inhoudelijke toetsingsaspecten van het visitatieprotocol blijven derhalve van kracht."

De aanvullende beoordeling is door leden van dezelfde visitatiecommissie uitgevoerd. De VLHORA is als evaluatieorgaan opgetreden. De aanvullende beoordeling is uitgevoerd overeenkomstig de criteria van het VLHORA-protocol – conform het Accreditatiekader – voor de door de NVAO aangewezen onderwerpen c.q. facetten. De aanvullende visitatie werd in augustus 2007 afgerond.

De NVAO heeft verder vastgesteld dat:

- de werkwijze van de commissie bij de beoordeling van de professioneel gerichte bachelor Gezinswetenschappen van het HIG in het visitatierapport, aangevuld door het bijkomende rapport, zorgvuldig en gedegen is geweest. De gevolgde werkwijze en procedure alsmede geraadpleegde informatiebronnen zijn helder en nauwkeurig geformuleerd en vermeld;
- de commissie haar oordeel heeft opgesteld en onderbouwd overeenkomstig het visitatieprotocol en de daarbij behorende beslisregels heeft gevolgd. De analyses van de commissie zijn na de aanvullende visitatiewerkzaamheden duidelijk en consistent ten aanzien van alle facetten en ze leiden tot heldere conclusies. Op het niveau van de onderwerpen zijn de oordelen over de facetten op juiste en zorgvuldige wijze afgewogen en neergelegd in heldere conclusies;
- de commissie hiertoe op een zorgvuldige wijze een domeinspecifiek referentiekader heeft vastgesteld;
- het kwaliteitsoordeel bij de toetsing - voor zover relevant - mede gebaseerd is op een vergelijking met verwante andere opleidingen en internationaal geaccepteerde criteria voor opleidingen in het desbetreffende domein;
- de commissie in haar advies een aantal kritische kanttekeningen heeft opgenomen. De NVAO onderschrijft deze en brengt deze onder de aandacht van de opleiding.

De visitatieoordelen aangevuld met de oordelen op grond van de beperkte aanvullende visitatie bieden voldoende basis voor een accreditatiebeslissing.

4 Beschrijving van de opleiding

Administratieve gegevens betreffende de instelling en de opleiding

- naam instelling: Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen vzw Centrum voor Volwassenenonderwijs
- adres instelling: Huart Hamoirlaan 136, 1030 Brussel
- aard instelling: Hoger Onderwijs van het Korte Type voor Sociale Promotie
- vestiging(en) waar de opleiding wordt aangeboden: Schaarbeek (Brussel)
- de naam van de opleiding: Gezinswetenschappen
- niveau en oriëntatie: professioneel gerichte bachelor
- de studieomvang van de voorgestelde opleiding uitgedrukt in studiepunten: 180 ECTS
- de graad waartoe de voorgestelde opleiding leidt, de kwalificatie van de graad en in voorkomend geval de specificatie van de graad: bachelor
- in voorkomend geval de afstudeerrichtingen: geen
- de onderwijstaal gebruikt in de voorgestelde opleiding: Nederlands
- het studiegebied of (delen van) studiegebieden: n.v.t.
- in voorkomend geval de titel die houders van de graad van deze opleiding kunnen voeren: bachelor
- Aard van de aanvraag: Accreditatie

5 Beoordeling per onderwerp en facet

De NVAO steunt haar besluitvorming op volgende elementen:

- het accreditatierapport omvat een beoordeling per onderwerp en per facet¹;
- de NVAO hanteert bij de beoordeling van de onderwerpen de scores 'voldoende' en 'onvoldoende'²;
- een accreditatiebesluit is positief indien alle samenvattende oordelen over de onderwerpen voldoende zijn. Het eindoordeel spreekt zich niet uit over gradaties in kwaliteit. Dit gebeurt door de visitatiecommissie die in haar rapport een score geeft per facet;
- de NVAO kan per facet volstaan met een verwijzing naar de bevindingen en de overwegingen van het bijhorende visitatierapport, m.a.w. ze kunnen door de NVAO worden overgenomen. Per facet wordt aangegeven of de NVAO de bevindingen en overwegingen van de visitatiecommissie bijtreedt. Indien dat niet het geval is draagt de NVAO een eigenstandige motivering aan³.

5.1 Doelstellingen opleiding

Facet 1.1. Niveau en oriëntatie opleiding

De NVAO sluit zich aan bij de bevindingen en de overwegingen van de visitatiecommissie zoals aangegeven bij de bespreking van facet 1.1 in het visitatierapport.

De NVAO oordeelt dat de opleiding voor dit facet voldoet aan de benodigde basiskwaliteit.

Facet 1.2. Domeinspecifieke eisen

De NVAO sluit zich aan bij de bevindingen en de overwegingen van de visitatiecommissie zoals aangegeven bij de bespreking van facet 1.2 in het visitatierapport.

De NVAO kreeg in de hoorzitting verdere toelichting van de visitatiecommissie over haar positieve oordeel voor dit facet. Er bestaat niet een specifieke functie 'gezinswetenschapper'. Voor een aantal specifieke functies binnen het bredere domein van het sociaal en maatschappelijk werk voldoet de opleiding volgens de visitatiecommissie wel degelijk. Ook zijn er geregeld contacten met het werkveld. De instelling heeft een gedetailleerde vergelijking gemaakt van de opleiding Gezinswetenschappen met drie andere opleidingen, waaronder een buitenlandse. Deze vergelijking is geen beoordeling.

De NVAO oordeelt dat de opleiding voor dit facet voldoet aan de benodigde basiskwaliteit.

Samenvattend oordeel, weging van de facetten en motivering van het samenvattend oordeel over onderwerp 1: doelstellingen opleidingen:

De doelstellingen van de opleiding vertegenwoordigen het niveau van hoger professioneel onderwijs. De opleiding heeft voor een brede invalshoek gekozen en studenten krijgen een goede theoretische basis. De geringere aandacht, in vergelijking met andere opleidingen, voor beroepsspecifieke competenties blijkt in de beroepspraktijk geen problemen voor de afgestudeerden op te leveren. De algemene beroepsgerichte competenties stellen de

---

¹ Art.7 en 8 van het reglement ' tot bepaling van de bestuursbeginselen die van toepassing zijn bij de besluitvorming inzake accreditatie en toets nieuwe opleiding ten aanzien van opleidingen in de Vlaamse gemeenschap', hierna 'reglement Bestuursbeginselen'

² Accreditatiekader en art. 58&1, eerste lid van het decreet van 4 april 2003 betreffende de herstructurering van het hoger onderwijs in Vlaanderen.

³ Art.12 van het reglement Bestuursbeginselen

afgestudeerden in staat in een verscheidenheid aan functies terecht te komen en zij voldoen daar goed. De algemene beroepsgerichte competenties vertonen overeenkomsten met die van andere opleidingen zoals maatschappelijk werker, gespecialiseerd opvoeder-begeleider en sociaal-pedagogisch hulpverlener waarmee de opleiding zich heeft vergeleken.

De NVAO sluit zich aan bij de motivering van de visitatiecommissie voor de score 'voldoende' voor het onderwerp: doelstellingen opleiding. De NVAO onderschrijft het advies van de visitatiecommissie om de basiscompetenties te herformuleren vanuit de beginnende beroepsbeoefenaar en daarbij de profilering naar de gezinscontext duidelijker tot uitdrukking te laten komen. Structureel overleg met het werkveld is daarbij aangewezen.

Conclusie NVAO:

De NVAO beoordeelt het onderwerp Doelstellingen als **voldoende**

5.2 Programma

Facet 2.1. Eisen professionele / academische gerichtheid

De NVAO sluit zich aan bij de bevindingen en de overwegingen van de visitatiecommissie zoals aangegeven bij de bespreking van facet 2.1 in het visitatierapport.

De NVAO oordeelt dat de opleiding voor dit facet voldoet aan de benodigde basiskwaliteit.

Facet 2.2. Relatie tussen doelstelling en programma

De NVAO sluit zich aan bij de bevindingen en de overwegingen van de visitatiecommissie zoals aangegeven bij de bespreking van facet 2.2 in het visitatierapport.

De NVAO oordeelt dat de opleiding voor dit facet voldoet aan de benodigde basiskwaliteit.

Facet 2.3. Samenhang programma

De NVAO sluit zich aan bij de bevindingen en de overwegingen van de visitatiecommissie zoals aangegeven bij de bespreking van facet 2.3 in het visitatierapport.

De NVAO oordeelt dat de opleiding voor dit facet voldoet aan de benodigde basiskwaliteit.

Facet 2.4. Studielast

Op basis van het visitatierapport stelde de NVAO vast dat de werkelijke studietijd niet aansluit bij de normen vastgesteld krachtens decreet. Tijdens de hoorzitting heeft de opleiding duidelijk gemaakt dat zij op dit moment gebonden is door de vigerende regelgeving voor de opleidingen van sociale promotie. Dit heeft implicaties voor studielast en studieomvang.

In het rapport van de aanvullende beoordeling verklaart de commissie dat het voorgestelde studietraject waarbij studenten zonder EVC/EVK het eerste jaar in een hogeschoolopleiding in een socio-agogische richting volgen en duaal leren in de volgende jaren, deze studenten de mogelijkheid biedt om de competenties van een professioneel gerichte bachelor te verwerven.

De NVAO neemt er acte van dat de visitatiecommissie voor de aanvullende beoordeling onvoldoende inhoudelijke informatie kreeg om het tweede voorgestelde traject voor studenten zonder EVC/EVK positief te beoordelen. Dit traject houdt in dat voor het eerste jaar van de opleiding aan deze studenten een programma 'op maat' aangeboden wordt. Daarbij gaat het om dezelfde opleidingsonderdelen van het traject dat de studenten met levens- en werkervaring volgen, aangevuld met bijkomende contacturen waar ruimte is voor nadere verklaring van de leerstof, beantwoorden van specifieke vragen en inoefening. Ook wordt bij de methodiekvakken het aantal bijeenkomsten uitgebreid en wordt het projectwerk

aangevuld met een werkveldoriëntatie, een observatiestage en specifieke opdrachten. De NVAO vindt de uitgangspunten van dit traject zinvol en raadt het HIG dan ook aan om dit traject in de toekomst verder uit te werken. Omdat de onvoldoende beoordeling voor dit tweede traject louter is ingegeven vanuit een gebrek aan bijkomende informatie naar aanleiding van de aanvullende visitatiewerkzaamheden, laat de NVAO deze opinie niet doorwegen op de globale gunstige beoordeling van het facet studielast..

De NVAO sluit zich aan bij de bevindingen en de overwegingen van de visitatiecommissie zoals aangegeven bij de bespreking van facet 2.4 in het visitatierapport en in het rapport van de beperkte aanvullende beoordeling.
De NVAO oordeelt dat de opleiding voor dit facet voldoet aan de benodigde basiskwaliteit.

Facet 2.5. Toelatingsvoorwaarden

De NVAO sluit zich aan bij de bevindingen en de overwegingen van de visitatiecommissie zoals aangegeven bij de bespreking van facet 2.5 in het visitatierapport en in het rapport van de beperkte aanvullende beoordeling.
In het rapport van de aanvullende beoordeling verklaart de commissie dat de voorgestelde werkwijze inzake toelating en doorstroming met een instroomportfolio voldoende garanties biedt om de studenten zonder EVC/EVK een programma aan te bieden dat aansluit bij de karakteristieken van de studentenpopulatie.
De NVAO oordeelt dat de opleiding voor dit facet voldoet aan de benodigde basiskwaliteit.

Facet 2.6. Studieomvang

De NVAO sluit zich aan bij de bevindingen en de overwegingen van de visitatiecommissie zoals aangegeven bij de bespreking van facet 2.6 in het visitatierapport en in het rapport van de beperkte aanvullende beoordeling. Dit facet is aanvullend beoordeeld samen met het facet studielast. Voor een nadere toelichting kan dan ook worden verwezen naar het facet 2.4.
De NVAO oordeelt dat de opleiding voor dit facet voldoet aan de benodigde basiskwaliteit.

Facet 2.7 Afstemming tussen vormgeving en inhoud

De NVAO sluit zich aan bij de bevindingen en de overwegingen van de visitatiecommissie zoals aangegeven bij de bespreking van facet 2.7 in het visitatierapport.
De NVAO oordeelt dat de opleiding voor dit facet voldoet aan de benodigde basiskwaliteit.

Facet 2.8 Beoordeling en toetsing

De NVAO sluit zich aan bij de bevindingen en de overwegingen van de visitatiecommissie zoals aangegeven bij de bespreking van facet 2.8 in het visitatierapport.
De NVAO oordeelt dat de opleiding voor dit facet voldoet aan de benodigde basiskwaliteit.

Samenvattend oordeel, weging van de facetten en motivering van het samenvattend oordeel over onderwerp 2: programma:

De commissie stelde in het visitatierapport dat de basiskwaliteit voor dit onderwerp voldoende is. De commissie is positief over de emancipatorische werking van deze opleiding en de wijze waarop zij haar programma heeft opgebouwd. De onderlinge afstemming van de opleidingsonderdelen en tussen de opleidingsonderdelen en de projectwerking is nog voor verbetering vatbaar. Zorgpunt voor de commissie vormde de studieduur en de studielast. De commissie was van mening dat de opleiding beter duidelijk moet maken waarop zij haar verdeling van studiepunten baseert. De gerealiseerde studielast bleek af te wijken van de formele studielast van een bacheloropleiding. De

commissie ondersteunde de recente beslissing om de praktijkverdieping te vergroten maar ze vond die minimaal voor 21-jarigen zonder ervaring. In het kader van de beperkte aanvullende visitatiehandelingen bezorgde het HIG een nota waarin twee trajecten voorgesteld worden voor studenten zonder EVC/EVK. De commissie is van mening dat het traject waarbij studenten zonder EVC/EVK het eerste jaar in een hogeschoolopleiding in een socio-agogische richting volgen en duaal leren in de volgende jaren, deze studenten de mogelijkheid biedt om de competenties van een professioneel gerichte bachelor te verwerven. De commissie is ook van mening dat de voorgestelde werkwijze inzake toelating en doorstroming met een instroomportfolio voldoende garanties biedt om de studenten zonder EVC/EVK een programma aan te bieden dat aansluit bij de karakteristieken van de studentenpopulatie.

De NVAO sluit zich aan bij de motivering van de visitatiecommissie voor de score 'voldoende' voor het onderwerp: Programma.

Een belangrijk argument daarbij is dat alle studenten een traject kunnen volgen dat het mogelijk maakt de competenties van een professioneel gerichte bachelor te verwerven.

De NVAO brengt de aanbevelingen van de visitatiecommissie onder de aandacht. In het bijzonder wijst de NVAO om de relatie tussen credits en studielast te bekijken vanuit de decretale eisen daaromtrent. Ook is het belangrijk om de toelatingsproef om te vormen tot een toelatingsonderzoek in samenwerking de toekomstige associatie waarin de opleiding opgenomen wordt.

Conclusie NVAO:

De NVAO beoordeelt het onderwerp Programma als **voldoende**.

5.3 Inzet personeel

Facet 3.1. Eisen professionele/academische gerichtheid

De NVAO sluit zich aan bij de bevindingen en de overwegingen van de visitatiecommissie zoals aangegeven bij de bespreking van facet 3.1 in het visitatierapport.

De NVAO oordeelt dat de opleiding voor dit facet voldoet aan de benodigde basiskwaliteit.

Facet 3.2. Kwantiteit personeel

De NVAO sluit zich aan bij de bevindingen en de overwegingen van de visitatiecommissie zoals aangegeven bij de bespreking van facet 3.2 in het visitatierapport.

Tijdens de hoorzitting vernam de NVAO dat de in het visitatierapport opgenomen docenten/studenten-ratio van 1/16 fout is. Op basis van het aantal FTE levert een ratio op in de orde van 1:48.

De NVAO oordeelt dat de opleiding voor dit facet voldoet aan de benodigde basiskwaliteit.

Facet 3.3. Kwaliteit personeel

De NVAO sluit zich aan bij de bevindingen en de overwegingen van de visitatiecommissie zoals aangegeven bij de bespreking van facet 3.3 in het visitatierapport.

De NVAO oordeelt dat de opleiding voor dit facet voldoet aan de benodigde basiskwaliteit.

Samenvattend oordeel, weging van de facetten en motivering van het samenvattend oordeel over onderwerp 3: Personeel.

De commissie stelt dat de opleiding voor dit onderwerp voldoet aan de basiskwaliteit. De commissie is positief over het gevoerde personeelsbeleid van de opleiding. Zij heeft

waardering voor de keuze die de opleiding maakt om veel docenten voor een kleine aanstelling te benoemen. De opleiding is zich bewust van het gevaar van versnippering die deze keuze met zich meebrengt en heeft mechanismen ontwikkeld om dit gevaar te verkleinen. De commissie vindt dat de opleiding erin geslaagd is goede medewerkers aan te trekken.

De NVAO sluit zich aan bij de motivering van de visitatiecommissie voor de score 'voldoende' voor het onderwerp: Inzet personeel

Conclusie NVAO:

De NVAO beoordeelt het onderwerp Inzet personeel als **voldoende**.

5.4 Voorzieningen

Facet 4.1. Materiële voorzieningen

De NVAO sluit zich aan bij de bevindingen en de overwegingen van de visitatiecommissie zoals aangegeven bij de bespreking van facet 4.1 in het visitatierapport.

De NVAO oordeelt dat de opleiding voor dit facet voldoet aan de benodigde basiskwaliteit.

Facet 4.2. Studiebegeleiding

De NVAO sluit zich aan bij de bevindingen en de overwegingen van de visitatiecommissie zoals aangegeven bij de bespreking van facet 4.2 in het visitatierapport.

De NVAO oordeelt dat de opleiding voor dit facet voldoet aan de benodigde basiskwaliteit.

Samenvattend oordeel, weging van de facetten en motivering van het samenvattend oordeel over onderwerp 4: Voorzieningen.

De commissie stelt dat de opleiding voor dit onderwerp voldoet aan de basiskwaliteit. De commissie is positief over het onderwerp voorzieningen. Zij stelt vast dat de opleiding een adequate oplossing voor de bibliotheekvoorziening heeft getroffen en dat de studenten goed gebruik leren maken van een diversiteit aan documentatiecentra. De opleiding beschikt over een uitstekend gebouw met een goede infrastructuur. Ook de studiebegeleiding in het eerste jaar is goed opgezet. De commissie is zeer positief over het feit dat zo'n heterogene instroom in drie jaar tijd naar het eindwerk wordt begeleid.

De NVAO sluit zich aan bij de motivering van de visitatiecommissie voor de score 'voldoende' voor het onderwerp: Voorzieningen.

Conclusie NVAO:

De NVAO beoordeelt het onderwerp Voorzieningen als **voldoende**.

5.5 Interne kwaliteitszorg

Facet 5.1. Evaluatie resultaten

De NVAO sluit zich aan bij de bevindingen en de overwegingen van de visitatiecommissie zoals aangegeven bij de bespreking van facet 5.1 in het visitatierapport.

De NVAO oordeelt dat de opleiding voor dit facet voldoet aan de benodigde basiskwaliteit.

Facet 5.2. Maatregelen tot verbetering

De NVAO sluit zich aan bij de bevindingen en de overwegingen van de visitatiecommissie zoals aangegeven bij de bespreking van facet 5.2 in het visitatierapport.

De NVAO oordeelt dat de opleiding voor dit facet voldoet aan de benodigde basiskwaliteit.

Facet 5.3. Betrekken van medewerkers, studenten, alumni en beroepenveld

De NVAO sluit zich aan bij de bevindingen en de overwegingen van de visitatiecommissie zoals aangegeven bij de bespreking van facet 5.3 in het visitatierapport.

De NVAO oordeelt dat de opleiding voor dit facet voldoet aan de benodigde basiskwaliteit.

Samenvattend oordeel, weging van de facetten en motivering van het samenvattend oordeel over onderwerp 5: Interne kwaliteitszorg.

De commissie stelt dat de opleiding voor dit onderwerp voldoet aan de basiskwaliteit. De commissie constateert dat de opleiding weliswaar met regelmaat veel meet, maar dat van een systematische aanpak van kwaliteitszorg nog geen sprake is. De commissie heeft vastgesteld dat er verschillende verbetertrajecten in gang zijn gezet, maar dat de communicatie met diverse geledingen over evaluaties en verbetertrajecten nog te wensen overlaat. Voor een deel ligt dit volgens de commissie aan het informele karakter dat de opleiding kenmerkt en ook haar kracht vormt. De commissie is van mening dat de opleiding zich op dit onderwerp nog sterk kan verbeteren, maar dat zij wel aan de basiskwaliteit voldoet. Ook het zelfevaluatierapport laat een eerder beschrijvende dan zelfkritische attitude zien. De commissie vindt wel dat het rapport, mede door de verbeterpunten die de opleiding opgenomen heeft, een adequate basis vormt voor een verbeterbeleid.

De NVAO sluit zich aan bij de motivering van de visitatiecommissie voor de score 'voldoende' voor het onderwerp: Interne Kwaliteitszorg. De NVAO onderschrijft de aanbeveling van de commissie om kwaliteitszorg structureel in te bedden in de werking van de opleiding.

Conclusie NVAO:

De NVAO beoordeelt het onderwerp Interne Kwaliteitszorg als **voldoende**.

5.6 Resultaten

Facet 6.1. Gerealiseerd niveau

De NVAO sluit zich aan bij de bevindingen en de overwegingen van de visitatiecommissie zoals aangegeven bij de bespreking van facet 6.1 in het visitatierapport. Tijdens de hoorzitting vernam de NVAO dat de visitatiecommissie het gerealiseerde niveau op verschillende gebruikelijke manieren heeft bekeken: examenvragen, eindwerken en gesprekken met de afgestudeerden. De NVAO oordeelt dat de opleiding voor dit facet voldoet aan de benodigde basiskwaliteit.

Facet 6.2. Onderwijsrendement

De NVAO sluit zich aan bij de bevindingen en de overwegingen van de visitatiecommissie zoals aangegeven bij de bespreking van facet 6.2 in het visitatierapport. De NVAO oordeelt dat de opleiding voor dit facet voldoet aan de benodigde basiskwaliteit.

Samenvattend oordeel, weging van de facetten en motivering van het samenvattend oordeel over onderwerp 6: Realisaties.

De commissie stelt dat de opleiding voor dit onderwerp voldoet aan de basiskwaliteit. Het gerealiseerde niveau komt overeen met de doelstellingen. Ook het onderrendement is redelijk te noemen al heeft de commissie enige zorg over het feit dat relatief veel studenten het eindwerk uitstellen.

De NVAO sluit zich aan bij de motivering van de visitatiecommissie voor de score 'voldoende' voor het onderwerp: Resultaten

Conclusie NVAO:

De NVAO beoordeelt het onderwerp Resultaten als **voldoende**

6 Overzicht oordelen visitatiecommissie

De onderstaande tabel geeft per onderwerp en per facet het oordeel van de visitatiecommissie uit hoofdstuk 4 weer.

Onderwerp	oordeel	facet	oordeel
1 Doelstellingen	V	1.1 niveau en oriëntatie	G
		1.2 domeinspecifiek referentiekader	V
2 Programma	V	2.1 eisen professionele gerichtheid	G
		2.2 relatie doelstellingen - programma	V
		2.3 samenhang programma	V
		2.4 studielast	V
		2.5 toelatingsvoorwaarden	V
		2.6 studieomvang	V
		2.7 afstemming tussen vormgeving en inhoud	G
		2.8 beoordeling en toetsing	V
		2.9 masterproef ⁴	n.v.t.
3 Inzet personeel	V	3.1 eisen professionele gerichtheid	G
		3.2 kwantiteit	V
		3.3 kwaliteit	E
4 Voorzieningen	V	4.1 materiële voorzieningen	G
		4.2 studiebegeleiding	G
5 Interne kwaliteitszorg	V	5.1 evaluatie resultaten	V
		5.2 maatregelen tot verbetering	V
		5.3 betrokkenheid	V
6 Resultaten	V	6.1 gerealiseerd niveau	V
		6.2 onderwijsrendement	V

Eindoordeel van de visitatiecommissie: positief

⁴ Enkel voor masteropleidingen

7 Overzicht oordelen NVAO

De onderstaande tabel geeft per onderwerp het oordeel van de NVAO weer.

Onderwerp	oordeel
1 Doelstellingen	V
2 Programma	V
3 Inzet personeel	V
4 Voorzieningen	V
5 Interne kwaliteitszorg	V
6 Resultaten	V

(O = onvoldoende, V = voldoende)

Eindoordeel van de NVAO: positief

8 Opmerkingen en bezwaren van instelling

Conform de bepalingen vermeld in de handleiding accreditatie kan een instelling opmerkingen en bezwaren formuleren op het ontwerp van accreditatierapport.

Bij brief van 19 september 2007 met kenmerk GJ/SW-3793, heeft mevrouw G. Jennes, directrice van het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen, ingestemd met het ontwerp van accreditatierapport.

Bijlage 1 : Samenstelling visitatiecommissie

De samenstelling van de visitatiecommissie is boven weergegeven in rubriek 3.2. Het visitatierapport bevat de gedetailleerde c.v.'s van de commissieleden en ook de ondertekende onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaringen.

Alle visitatiecommissieleden hebben een onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring ingevuld en ondertekend.

Bijlage 2: Proces verbaal hoorzitting 24 mei 2007

PROCES-VERBAAL

BETREFT: Hoorzittingsprocedure in de zin van artikel 59bis van het decreet van 4 april 2003 betreffende de herstructurering van het hoger onderwijs in Vlaanderen met betrekking tot het Visitatierapport Gezinswetenschappen (12 februari 2007) – Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen

I. Regelgevend kader

1. Artikel 59bis van het decreet van 4 april 2003 betreffende de herstructurering van het hoger onderwijs in Vlaanderen (verder : Structuurdecreet) luidt als volgt :

"Art. 59bis. Indien het Accreditatieorgaan oordeelt dat de in artikel 57bis, §2 bedoelde gepubliceerde externe beoordeling onvoldoende zorgvuldig is uitgevoerd of geformuleerd om in redelijkheid te kunnen besluiten tot het al dan niet voorhanden zijn van voldoende generieke kwaliteitswaarborgen, wordt volgende procedure doorlopen :

- 1° *de nodige leden van de betrokken visitatiecommissie worden door het Accreditatieorgaan gehoord. Van dit horen wordt een proces-verbaal gemaakt, dat wordt toegevoegd aan het accreditatiedossier ;*
- 2° *indien het proces-verbaal samen met de gepubliceerde externe beoordeling geen voldoende elementen bevat om in redelijkheid te besluiten tot het al dan niet voorhanden zijn van voldoende generieke kwaliteitswaarborgen, wordt het betrokken instellingsbestuur daarvan in kennis gesteld. Het Accreditatieorgaan geeft daarbij uitdrukkelijk aan :*
  - a) *door welke gebreken de externe beoordeling is aangetast ;*
  - b) *binnen welke termijn een nieuwe, dan wel aanvullende externe beoordeling moet worden afgeleverd."*

2. Teneinde de hoorzittingsprocedure, als bedoeld in bovengeciteerd decreetsartikel, in goede orde te laten verlopen, hanteert de NVAO een door haar vastgestelde leidraad.

II. Voorwerp van en aanleiding tot de hoorzitting

3. In het kader van de door de NVAO ontvankelijk verklaarde accreditatieaanvraag inzake de opleiding gezinswetenschappen (professioneel gerichte bachelor) van het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen stelde de NVAO tijdens de door haar uitgevoerde zorgvuldigheidstoets een tekortkoming vast die verband houdt met de Onderwijsvisiteatie Gezinswetenschappen.

De vastgestelde problemen kunnen worden samengevat in de vorm van volgende vragen.

1. Omdat de opleiding niet voorbereidt op specifieke functies, beantwoordt de opleiding in feite niet aan de twee criteria van het facet 'domeinspecifieke eisen':

- doelstellingen sluiten aan bij de eisen die door (buitenlandse) vakgenoten en het relevante beroepenveld worden gesteld.
- De eindkwalificaties zijn getoetst bij het relevante beroepenveld.

Wat heeft de commissie ervan overtuigd een positief oordeel voor dit facet te geven?

Het visitatierapport verwijst op p. 13 naar een vergelijking van de opleiding Gezinswetenschappen met andere opleidingen (Maatschappelijk werker, Gespecialiseerd opvoeder-begeleider en SPH).

Door wie is deze vergelijking gemaakt? Op basis waarvan?

2. Hoe is het aantal studiepunten bepaald voor de verschillende opleidingsonderdelen? Op p. 29 staat vermeld dat de opleiding het aantal contacturen als uitgangspunt genomen heeft.

Is de relatie gelegd met de studietijd en/of met de learning outcomes (competenties)?

Op p. 23 poneert de commissie dat de reële studielast overeenstemt met de Internationaal aanvaarde studielast van werkstudenten. Waarop is deze uitspraak gebaseerd? Wat is de 'bron' van deze norm?

De commissie is het met de docenten eens dat studenten met relevante levens- en/of werkervaring en/of EVK uit het hoger onderwijs de transfer naar de beroepssituatie gemakkelijker maken (pp. 16/17). Is dit niet te generaliserend? Is er geen verschil tussen deze groepen? Zijn er gegevens over de reële studietijd, uitgesplitst voor verschillende soorten studenten?

3. De docenten/studentenratio is 1/16 (p. 35) Hoe is de docenten/studentenratio berekend?

4. De gegeven argumenten voor het oordeel voldoende voor het facet 'gerealiseerd niveau' betreffen in eerste instantie datgene wat afgestudeerden zeggen over gerealiseerd niveau en de rapportage van de instelling zelf over de mening van de werkveldvertegenwoordigers. Is het niveau ook op andere wijze getoetst?

4. Gelet op deze vastgestelde tekortkoming is de NVAO overgegaan tot de toepassing van artikel 59bis van het Structuurdecreet, dat voorziet in de organisatie van een hoorzittingsprocedure, waarbij de visitatiecommissie en de instelling door de NVAO in de gelegenheid zijn gesteld om te worden gehoord.

III. Samenstelling hoorzittingscommissie

5. Overeenkomstig de onder randnummer 2 bedoelde leidraad, is de commissie, die de hoorzitting in voorliggend dossier waarneemt, samengesteld als volgt :

- ⇒ Karl Ditrich, voorzitter NVAO, tweede lezer en tevens voorzitter van de hoorzittingscommissie;
- ⇒ Guy Aelterman, bestuurslid NVAO en portefeuillehouder,
- ⇒ Leendert Klaassen, bestuurslid NVAO.

De hoorzittingscommissie is bijgestaan door Rik Belmans, behandelende beleidsmedewerker.

De heer Bram Verschuere is aangeduid als secretaris van de hoorzittingscommissie.

IV. Overzicht van de procedureverrichtingen

6. De onder randnummer 3 geformuleerde tekortkomingen inzake het Visitatierapport Gezinswetenschappen, worden op 1 mei 2007 vasgesteld door het Dagelijks Bestuur van de NVAO dat tevens besluit tot het organiseren van een mondelinge hoorzitting.

7. Bij brief van 3 mei 2007 worden de geformuleerde problemen kenbaar gemaakt aan de visitatiecommissie, het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen en de Vlaamse Hogescholenraad, met de uitnodiging om voorafgaand aan de mondelinge hoorzitting schriftelijk te reageren.

8. Bij brief van 14 mei 2007 worden de visitatiecommissie, het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen en De Vlaamse Hogescholenraad (als waarnemer) uitgenodigd voor een mondelinge hoorzitting op 24 mei 2007.

9. Op 16 mei 2007 stuurt het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen een schriftelijke notitie die betrekking heeft op de geformuleerde problemen. Deze notitie is als bijlage toegevoegd.

10. Op 21 mei 2007 ontvangt de NVAO twee brieven van de voorzitter van de visitatiecommissie waarin omtrent de geformuleerde problemen een aantal verhelderende elementen wordt aangeleverd. Deze brieven zijn als bijlagen toegevoegd.

11. Op 24 mei 2007 vindt de mondelinge hoorzitting plaats in de gebouwen van VLHORA, Wolvengracht 38/2, B-1000 Brussel. De volgende vertegenwoordigers zijn aanwezig:

Voor de visitatiecommissie:

Wynand Wijnen (voorzitter)

Karel Van Goethem

Vera Pletincx

Voor het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen:

Manu Keirse (voorzitter)

Gaby Jennes (directrice)

Riet Rombaut (raadvrouw)

Voor de Vlaamse Hogescholenraad, als waarnemer:

Klara De Wilde

Christiane Vanvinckenroye

Van deze hoorzitting is bijgevoegd verslag opgesteld.

Conclusie van de hoorzittingscommissie

12. Op grond van de bevindingen, zoals opgenomen in het in bijlage toegevoegde verslag van de schriftelijke hoorzitting, adviseert de hoorzittingscommissie het vervolgen van de accreditatie-procedure, na beperkte aanvullende visitatiehandelingen.

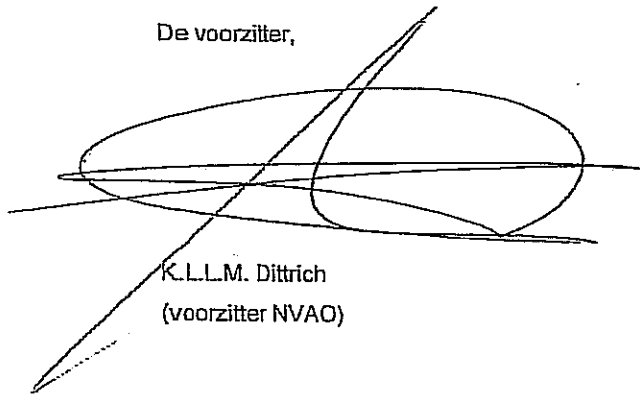
De hoorzittingscommissie adviseert om het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen uit te nodigen een plan voor te leggen van hoe de opleiding Gezinswetenschappen - gesteld dat deze in de toekomst tot het diploma van professionele bachelor zal leiden na eventuele accreditatie - zal worden aangeboden aan studenten zonder EVC/EVK, en dit conform de vereisten van het structuurdecreet van 4 april 2003. Concreet betekent dit de beschrijving op hoofdlijnen van het programma zoals dat als professionele bachelor zal aangeboden worden en waarin achttienjarige studenten direct instromen. Per opleidingsonderdeel zijn daarbij de doelstellingen (competenties), onderwijsvorm, didactisch concept, studieomvang, beoordelingsvorm alsmede de relatie met het werkveld beschreven. Daarin kunnen bestaande opleidingsonderdelen geïntegreerd worden, maar kunnen ook nieuwe opleidingsonderdelen toegevoegd worden.

Dit plan wordt opgemaakt binnen een tijdsbestek dat autonoom door het HIG wordt bepaald.

De hoorzittingscommissie adviseert om vervolgens aan de visitatiecommissie te vragen deze plannen betreffende de omgevormde opleiding te beoordelen.

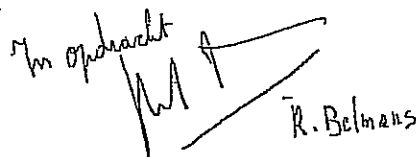
Den Haag, 11 juni 2007

De voorzitter,

A large, stylized handwritten signature in black ink, consisting of several overlapping loops and lines.

K.L.L.M. Ditrich
(voorzitter NVAO)

De secretaris,

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Bram Verschuere', with a horizontal line drawn through it.

Bram Verschuere

V. Bijlage

VERSLAG HOORZITTINGSCOMMISSIE

24 mei 2007

1. BETREFT: Hoorzittingsprocedure met betrekking tot de onderwijsvisitatie Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen.

De hoorzittingsprocedure heeft betrekking op het schriftelijk en mondeling horen van de visitatiecommissie (VC) van de opleiding gezinswetenschappen, en van de inrichters van die opleiding, het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen (HIG). Deze hoorzitting past in het kader van de door de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO) vastgestelde onzorgvuldigheden in het visitatierapport "Gezinswetenschappen" van 12 februari 2007. Conform artikel 6, tweede lid, b., van de NVAO leidraad worden de partijen mondeling gehoord op 24 mei 2007, om 14.00, te Brussel, VLHORA.

In het kader van de hoorzitting werden volgende stukken aangeleverd:

Door de visitatiecommissie:

Schriftelijke reactie van 21 mei 2007 naar aanleiding van de vraagpunten van NVAO bij het visitatierapport (twee brieven)

Door het HIG:

Schriftelijke reactie van 16 mei 2007 naar aanleiding van de vraagpunten van NVAO bij het visitatierapport.

2. AANWEZIG:

- Namens de VC: mevrouw Pletincx, de heren Wijnen (voorzitter VC) en Van Goethem
- Namens het HIG: mevrouw Jennes (directrice), de heer Keirse (voorzitter HIG), mevrouw Rombaut (raadvrouw)
- Namens de VLHORA (waarnemend): mevrouw De Wilde, mevrouw Vanvinckenroye
- De hoorzittingscommissie van NVAO: de heren Dittrich (voorzitter NVAO), Klaassen, Aelteman.
- De heer Belmans (behandelend beleidsmedewerker)
- De heer Verschuere (secretaris)

3. Opening van de hoorzitting

Introductie door de voorzitter

- De Heer Karl Dittrich, voorzitter van de hoorzittingscommissie (HC), verwelkomt de aanwezigen en introduceert de leden van de HC en de beleidsmedewerker van de NVAO. Vervolgens krijgen de leden van de overige delegaties (VC, HIG, VLHORA) de gelegenheid zich voor te stellen. De voorzitter licht de reden van deze hoorzitting toe. Na analyse van het rapport van de VC door de NVAO, zijn er nog een aantal onduidelijkheden die op dit moment een éénduidige conclusie met betrekking tot het nemen van een beslissing in het accreditatiedossier van het HIG belemmeren. Daarom wordt conform art.59bis van het *Decreet van 4 april 2003 betreffende de herstructurering van het hoger onderwijs in Vlaanderen*, een hoorzitting georganiseerd. Zowel de VC als het HIG werden schriftelijk op de hoogte gebracht van de vraagpunten van de NVAO, en uitgenodigd tot deze hoorzitting. Op 16 mei 2007 stuurde het HIG haar schriftelijke reactie met betrekking tot de vraagpunten van de NVAO. Op 21 mei 2007 stuurde ook de VC haar reactie in de vorm van twee brieven. Beide instanties (VC en HIG) worden door de voorzitter uitgenodigd om op deze hoorzitting hun schriftelijke reacties verder toe te lichten en eventueel aan te vullen.
- De heer Wijnen vraagt om een verduidelijking betreffende het statuut van het rapport van de eerste visitatiecommissie bij het HIG (2004). De hoorzitting van vandaag betreft immers het rapport van de tweede visitatiecommissie bij het HIG (2006).
- De heer Aelterman stelt namens de NVAO voor om het eerste rapport als onbestaand te beschouwen, aangezien de desbetreffende aanvraag is ingetrokken.. Deze hoorzitting heeft dus alleen betrekking op het tweede rapport van de VC.
- De heer Wijnen merkt verder op dat de samenstelling van de VC (leden en secretariaat) is gewijzigd tussen de eerste en de tweede VC.
- De voorzitter concludeert dat er op deze hoorzitting één visitatierapport voorligt, met name de versie van februari 2007. De samenstelling van de visitatiecommissie werd goedgekeurd door de Erkenningscommissie op 30 november 2006.

Objectiviteit en onpartijdigheid leden van de visitatiecommissie

- Mevrouw Rombaut, namens het HIG, stelt dat het HIG niet op de hoogte was dat mevrouw Pletincx in de delegatie van de VC zou zitten op deze hoorzitting. Meer bepaald vreest het HIG dat mevrouw Pletincx een schijn van partijdigheid over zich heeft. Het HIG wil dit bij het begin van de hoorzitting toch graag vermelden, zonder hierover een incident te willen creëren.
- De voorzitter reageert hierop dat de minste schijn van partijdigheid bij leden van de VC niet kan aanvaard worden, en om dit uit te klaren, stelt hij voor dit punt als eerste te behandelen.

4. Vragen van de hoorzittingscommissie ter verduidelijking van het schrijven van de
visitatiecommissie dd. 21 mei 2007.

Discussiepunt: objectiviteit en onpartijdigheid leden van de visitatiecommissie

- De heer Klaassen wijst op het volgende citaat in de brief van de VC gericht aan de NVAO, dd. 21 mei 2007: "Ik meen u te moeten herinneren aan de verdeeldheid die er heerste bij de commissie wat betreft de studielast naar studenten toe, en dit vooral vanuit de vertegenwoordiging van de Vlaamse hogescholen in de commissie". Dit is een vreemd citaat, gezien leden van de VC verondersteld worden te persoonlijke titel te zetelen, en dit in volle objectiviteit en onpartijdigheid. De objectiviteit en onpartijdigheid dreigt in het gedrang te komen wanneer leden van de VC zetelen als vertegenwoordiger van andere instanties (in casu "de Vlaamse hogescholen").
- Mevrouw Pletincx licht dit citaat van haar hand toe, en stelt dat zij door VLHORA is aangezocht om te zetelen in de VC, en dat zij als enig lid in de VC werkzaam is in een hogeschool (in casu Arteveldehogeschool Gent). Met bovenstaand citaat bedoelt zij dan ook niets anders dan haar professionele achtergrond.
- De voorzitter reageert dat dit cruciaal is. Indien mevrouw Pletincx bedoelt dat ze wegens haar expertise vanuit de hogeschool zetelt, is er geen probleem, en lijkt haar objectiviteit en onpartijdigheid gewaarborgd.
- De heer Keirse stelt dat er toch letterlijk te lezen staat in het schrijven: "vertegenwoordiging van de Vlaamse hogescholen".
- Mevrouw Pletincx reageert dat dit misschien niet taalkundig correct geformuleerd is, maar blijft toch bij haar eerste interpretatie van het citaat.
- De voorzitter stelt in deze dat indien er een schijn van partijdigheid is bij een lid van de VC, dit consequenties heeft naar de geldigheid van voorliggend visitatierapport.
- Mevrouw Rombaut reageert dat het rapport wat het HIG betreft voorligt, en dat het afkeuren ervan niet aan de orde is. De VC heeft geheimhouding over de totstandkoming van haar beslissingen. De totstandkomingsprocedures van de beslissingen van de VC moeten hier op deze hoorzitting niet beoordeeld worden.
- De heer Klaassen reageert dat dit wel een cruciaal punt is, want als zou blijken dat één lid van de VC niet onafhankelijk is, kan er ook geen sprake meer zijn van een onafhankelijk oordeel van de VC.
- Volgens de heer Van Goethem waren er in de commissie meerdere leden met kennis van het hogeschoolonderwijs.
- De voorzitter besluit dat het gezien de toelichting van mevrouw Pletincx voor de HC voldoende duidelijk is wat het doel en de inhoud van de brief d.d. 21 mei 2007 zijn.

Discussiepunt: unanimitieit in de oordeelvorming van de visitatiecommissie

- De heer Klaassen merkt op dat in de brief van de VC dd. 21 mei 2007 melding wordt gemaakt van het feit dat één van de commissieleden niet op alle punten met de reactie van de VC kan instemmen. Daarom wil de HC inzicht krijgen in het karakter van het zogenaamde meerderheidsstandpunt en het zogenaamde minderheidsstandpunt. Daarnaast vraagt de HC of dat ene commissielid voorbehoud maakt bij de totale evaluatie (het volledige rapport van de VC) of enkel bij de door de VC geformuleerde reacties op de vragen van de NVAO (brief d.d. 21 mei 2007).
- De heer Wijnen reageert dat het rapport van de VC in zijn volledigheid unaniem is goedgekeurd door de VC. Hij herinnert aan het eerste visitatierapport waarbij de oordelen opgesplitst werden voor twee groepen studenten. Dat werd niet aanvaard door de NVAO. In de tweede visitatie heeft de commissie dan vooral gekeken naar de vier facetten waar de commissie in het eerste rapport gesplitste oordelen gaf. De commissie stelde vast dat de afgestudeerden aan de kwaliteitseisen voldoen. De tweede groep bestaat in feite niet. Het gaat om vijf studenten jonger dan 21 jaar. Het in de brief d.d. 21 mei 2007 vermeld bezwaar van één commissielid heeft betrekking op de conceptreactie van de VC op de vragen van de NVAO, en niet op het rapport als dusdanig. Het rapport zelf is in unanimitieit vastgesteld.
[Met deze vraag van de heer Klaassen wordt de discussie binnen de VC met betrekking tot de studieomvang en de studielast binnen de opleiding gezinswetenschappen geopend.]
- De heer Wijnen verwoordt het standpunt van de VC dat wat betreft de studielast en studieomvang van de opleiding gezinswetenschappen er positief kan geadviseerd worden, op basis van de kwaliteit en het behaalde niveau van de afgestudeerden (wat volgens het rapport van de VC blijkt uit ondermeer gesprekken met diverse actoren en uit de kwaliteit van de eindwerken).
- Het minderheidsstandpunt (zoals verwoord in de tweede reactie op de aanvullende vragen van de NVAO) van mevrouw Pletincx volgt deze redenering niet – zonder de kwaliteit van de opleiding of het niveau van de afgestudeerden te betwijfelen – en stelt dat het huidige studieprogramma niet voldoet aan de decretale vereisten qua studieomvang en studielast voor een bacheloropleiding. Mevr. Pletincx verwijst naar paragraaf 1.4 van het visitatierapport (p.8) waarin staat dat de visitatiecommissie bij de oordeelvorming de juridisch paradoxale context van de opleiding heeft betrokken.
- Met betrekking tot deze discussie stelt mevrouw Rombaut namens het HIG dat wat hun betreft de VC haar taak heeft volbracht, en dat een hoorzitting geen forum mag zijn waarop ex post interne meningsverschillen tussen leden van de VC worden besproken.
- De voorzitter besluit dat het door de VC in unanimitieit uitgebrachte rapport voorligt, maar neemt akte van het meningsverschil tussen leden van de VC over het antwoord van de VC op één van de bijkomende vraagpunten van de NVAO.

5. Toelichting en antwoord door de visitatiecommissie en het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen bij de vraagpunten van NVAO over het visitatierapport.

De voorzitter stelt dat de NVAO vier concrete vraagpunten heeft ter verheldering van het voorliggende visitatierapport, die met een schrijven van 3 mei 2007 door NVAO aan de VC en aan het HIG werden overgemaakt. Hij dankt de VC en het HIG voor hun schriftelijke reactie, neemt akte van de juridische toelichting vanwege het HIG, en stelt voor om het op deze hoorzitting bij een inhoudelijke toelichting en eventuele aanvulling van beide schriftelijke reacties te houden. Zowel de VC als het HIG gaan hiermee akkoord. Vervolgens worden de vier vraagpunten één voor één besproken.

Vraagpunt: domeinspecifieke eisen gesteld aan de opleiding

- De heer Wijnen betwist de stelling van NVAO dat de opleiding niet beantwoordt aan de criteria van het facet domeinspecifieke eisen omdat er niet voorbereid wordt op specifieke functies. Hij stelt dat de specifieke functie "gezinswetenschapper" niet bestaat, en dat een domein breder is dan een functie. Voor een aantal specifieke functies binnen het bredere domein van het sociaal en maatschappelijk werk voldoet de opleiding volgens de VC wel degelijk. Dit werd vastgesteld door de VC en dit op verschillende manieren, en over een langere tijdspanne (over twee jaren, door twee visitatiecommissies). De heer Wijnen wijst er nog op dat omtrent dit punt na de eerste visitatie geen discussie was, en dat daarom in de tweede visitatie er minder aandacht werd aan besteed.
- Het HIG bij monde van mevrouw Jennes heeft hier niets aan toe te voegen. Zij verwijst naar de toelichting van het HIG zoals uitgebreid neergeschreven in de ingediende schriftelijke notitie.
- De heer Aelterman vraagt verdere verheldering bij de passus op pagina 13 van het visitatierapport die stelt dat de doelstellingen door de opleiding niet expliciet bij het werkveld werden getoetst, en hij vraagt zich af hoe die doelstellingen dan wel werden getoetst.
- De heer Wijnen antwoordt dat er geregeld contacten zijn met het werkveld, zij het niet op formele basis zoals sommige bestaande contacten tussen andere opleidingen en een vertegenwoordiging of commissie van een specifiek beroepsveld. Gezien de breedte van de opleiding zouden verschillende specifieke beroepsvelden in aanmerking komen voor dergelijk formeel overleg. Wel werd er een gedetailleerde vergelijking gemaakt van de opleiding gezinswetenschappen met drie andere opleidingen, waarmee een relevante en billijke vergelijking mogelijk is. Deze vergelijking is geen beoordeling.

Vraagpunt: studielast en studieomvang van de opleiding

- De heer Wijnen stelt dat de visitatiecommissie er van uit gaat dat voor de grote meerderheid van de studenten een studietijdverkorting (in vergelijking met het systeem van 180 X 25 à 30 uren studiebelasting voor een bacheloropleiding) gerechtvaardigd is, gezien hun ervaring en achtergrond (EVC) en gezien de hogere motivatie en de effectievere werkwijze van deze studenten. Men is van mening dat de letterlijke interpretatie van de norm van 180 studiepunten

geen recht zou doen aan de EVC/EVK van deze studenten. Deze EVC/EVK worden trouwens objectief vastgesteld door middel van een toelatingsproef bij de instroom van dergelijke studenten. Bovendien argumenteert de VC dat ondanks deze verminderde studieomvang, het niveau van de afgestudeerden onverminderd hoog ligt, zoals kon worden vastgesteld door de VC op verschillende manieren en op verschillende momenten. Vanuit die optiek heeft de VC dan ook voornamelijk haar positief oordeel gebaseerd op basis van de kwaliteit van het eindproduct (opleiding en niveau van afgestudeerden), en minder of niet op basis van hoe die gerealiseerde kwaliteit werd bereikt. Voor de kleine groep studenten zonder EVC/EVK (de generatiestudenten die rond de leeftijd van 18 instromen) wordt de beperktere studieomvang als een non-probleem beschouwd door de VC, gezien het huidige kleine aantal studenten dat jonger is dan 20 jaar én niet werkzaam is. De VC had overigens niet tot taak te voorspellen of er meer jonge studenten zullen instromen in de toekomst. Volgens de heer Wijnen heeft de opleiding in de periode tussen de twee visitaties al een aantal wijzigingen doorgevoerd: portfolio, toelatingsproef, cohortanalyse, verbreding praktijkverdieping.

- De heer Dittrich, voorzitter, vraagt een verduidelijking omtrent de passus in het visitatierapport op pg.8-9: "VC wordt geconfronteerd met een wijzigende regelgeving waarbij de positie van HOSP-opleidingen onduidelijk is ... HOSP-opleidingen hebben momenteel beperkingen in het aantal lestijden die zij mogen inrichten en kunnen hun lestijdenpakket dan ook niet uitbreiden in functie van een accreditering voor een professionele bachelor".
- Mevrouw Jennes antwoordt dat men een programmeervrijheid heeft tussen 750 en 1050 lesuren. De studieomvang waarbinnen de opleiding gezinswetenschappen moet werken volgens de vigerende regelgeving HOSP, verschilt dus van de decretale verplichtingen voor een professionele bacheloropleiding. De opleiding moet zich ook houden aan de wettelijke kaders van het Vlaamse volwassenenonderwijs, wat implicaties heeft niet alleen voor studieomvang, maar ook voor studieprogramma (en aanpassingen daaraan). In die zin stelt mevrouw Jennes dat zij bijvoorbeeld geen titels en inhouden van vakken kunnen veranderen zonder de toestemming van de bevoegde administratie en inspectie (van de Vlaamse overheid) om het programma aan te passen. Dit is het wettelijke gegeven. Daarnaast haalt mevrouw Jennes ook een principiële argumentatie aan, en stelt ze de vraag of de normen en regels naar studieomvang die we opleggen aan 18-jarige generatiestudenten, ook zomaar kunnen worden opgelegd aan oudere studenten die reeds beroepsactief zijn en/of die met verantwoordelijkheden in een gezinssituatie geconfronteerd worden. Mevr. Jennes verwijst ook naar de uitgevoerde studietijdmeting (dagboekmethode), waarvan de resultaten in het visitatierapport staan. Sinds het moment van die meting is het programma nog uitgebreid.
- De voorzitter stelt de hypothetische vraag aan de vertegenwoordiging van het HIG hoe de opleiding gezinswetenschappen, in de veronderstelling dat deze leidt tot een professionele bachelor, aan de decretale eis van 180 studiepunten en 4500 studielast-uren (180 studiepunten, vermenigvuldigd met 25 studie-uren per studiepunt) zal komen. Dit is belangrijk in het licht van de instroom van 18-jarige generatiestudenten. Voor de instromende studenten met EVC/EVK kan er studielastvermindering beargumenteerd worden, maar niet voor studenten zonder EVC/EVK. Dit is het wezen van de paradoxale situatie waarbinnen deze opleiding zich

momenteel bevindt: 18 jarigen die binnestromen in een professionele bachelor moeten een programma met de omvang van 4500 studielast-uren krijgen.

- Volgens mevr. Jennes gaat deze vraag ervan uit dat de opleiding nu geen 180 ECTS heeft. Zij is hiermee niet akkoord.
- De heer Van Goethem vergelijkt dit programma met avondprogramma's voor werkstudenten in de rechten. Die bereiken ook in kortere tijd dezelfde competenties als de dagstudenten.
- De heer Wijnen stelt dat het programma van 180 ECTS in het visitatierapport opgenomen is op pp. 20-21. Niemand kan hard maken dat een achttienjarige student geen 4500 studielasturen nodig heeft om dat programma met succes te doorlopen.
- De heer Aelterman stelt dat de discussie draait om de vraag hoe men kan afzonderen of specificeren wat een student met EVC/EVK reeds kent of verworven heeft, maar wat een 18-jarige generatiestudent nog niet kent of heeft verworven. In die zin kan er ook gesproken worden in termen van competenties, eerder dan in termen van studietijd. Hij vraagt of de instelling een plan heeft voor een programma voor achttienjarigen.
- Mevrouw Jennes betwijfelt of het verstandig zou zijn om naast een deeltijdse opleiding ook een voltijdse opleiding te organiseren, gesteld dat er veel vraag zou zijn van 18-jarige studenten.
- De heer Aelterman repliceert dat het decreet niet toelaat om extra voorwaarden voor instroom in een opleiding op te leggen.
- Volgens mevr. Jennes zijn er in de hogescholen wel routes waar men speciale instroomeisen stelt.
- De heer Wijnen signaleert een semantisch probleem: is de toelatingsproef niet hetzelfde als een EVC/EVK-procedure?
- Volgens de heer Van Goethem is het opzet van deze opleiding dat ze gericht is op mensen met levens- en werkervaring. In een bacheloropleiding voor achttienjarigen is een ander programma nodig.
- Mevrouw Jennes vraagt of ze uit deze discussie kan besluiten dat de HC van de NVAO in feite vraagt aan het HIG hoe zij de opleiding zien evolueren gesteld het een geaccrediteerde bachelor wordt. Volgens haar is het omvormen van de opleiding een taak van de hogeschool waaraan de opleiding overgedragen wordt.
- De heer Wijnen stelt dat indien dit de vraag is, het huidige decretale kader waarbinnen HOSP-opleidingen werken, wordt overtreden.
- De voorzitter stelt dat dit niet meer dan een hypothetische oefening is, namelijk dat het HIG zou nadenken over hoe zij de opleiding gezinswetenschappen zouden organiseren, gesteld deze geaccrediteerd wordt als professionele bachelor. Concreet betekent dit het uitdenken van een tweesporige opleiding, waarbij vooral de opleiding van 18-jarige generatiestudenten wordt herbekeken qua studielast en studieomvang om conform de bepalingen van het structuurdecreet te zijn. Voor studenten met EVC/EVK kan ook na accreditatie van de opleiding geldig geargumenteed worden dat de vermindering van studielast op basis van die EVC/EVK gebeurt.
- Mevrouw Rombaut vraagt namens het HIG om de hoorzitting even te schorsen voor intern overleg.

[hoorzitting wordt geschorst]

[hoorzitting wordt heropend]

- Mevrouw Rombaut stelt namens het HIG vast dat de vorige discussie voor een groot stuk het gevolg was van een misverstand, eerder dan van onbegrip van de zijde van het HIG. Het HIG wil desgevraagd wel de denkoefening doen over hoe 18-jarige generatiestudenten kunnen worden opgevangen in een tot professionele bachelor geaccrediteerde opleiding gezinswetenschappen, conform de decretale bepalingen waaronder een bachelor-opleiding valt. Het HIG stelt wel de vraag hoe die denkoefening die door het HIG wordt gemaakt, zal getoetst en gewaardeerd worden.
- De voorzitter stelt tot besluit van dit discussiepunt voor dat het HIG een plan maakt over hoe 18-jarigen kunnen worden opgevangen in de opleiding gezinswetenschappen, conform de decretale bepalingen die gelden voor studielast en studieomvang van een opleiding leidend tot een professionele bachelor. Dit plan zou dan door de visitatiecommissie als plantoetsing beoordeeld kunnen worden. Het HIG kan hierbij het tijdschema bepalen.

Vraagpunt: docenten/studenten-ratio

- De heer Wijnen stelt dat de in het visitatierapport opgenomen docenten/studenten-ratio van 1/16 fout is. Hij excuseert zich hier ook voor, namens de VC. Hij stelt dat er niet kan achterhaald worden waar deze fout is ontstaan, of hoe deze fout in het rapport is geslopen.
- Mevrouw Jennes wijst er op dat er voor de berekening van de ratio door de VC, het aantal docenten wellicht in hoofden is geteld, in plaats van in full-time equivalenten. Een berekening op basis van FTE zou een andere ratio opleveren, eerder in de orde van 1/48. Een ratio van deze omvang wordt ook in het eerste visitatierapport vermeld.
- De voorzitter van de HC aanvaardt deze toelichting, en sluit hiermee de discussie over dit vraagpunt.

Vraagpunt: gerealiseerd niveau van afgestudeerden

- De heer Wijnen geeft aan dat het gerealiseerd niveau op verschillende manieren en op de gebruikelijke manieren werd bekeken door de VC: examenvragen, eindwerken, gesprekken met afgestudeerden. Hij verwijst hiervoor naar het rapport van de VC, en naar de toelichting die werd gegeven per brief dd. 21 mei 2007. Hij voegt nog toe dat het gerealiseerde niveau door de twee visitatiecommissies werd beoordeeld en dat er hierover geen meningsverschil bestond tussen de panelleden.

6. Sluiting van de hoorzitting

Conclusie met betrekking tot de vraagpunten

Mevrouw Rombaut stelt vast, namens het HIG, dat men op het einde van de hoorzitting is gekomen, en vraagt aan de voorzitter of alle vragen van de NVAO op een toelichtende en afdoende wijze beantwoord werden, behalve het punt over studielast en studieomvang.

-De voorzitter beaamt dat de HC afdoende antwoorden gekregen heeft op drie van de vier vraagpunten. Met betrekking tot het vraagpunt over de studielast en studieomvang van de opleiding, is er het volgende voorstel:

- * Het HIG zal een plan voorleggen van hoe de opleiding gezinswetenschappen -gesteld deze in de toekomst tot het diploma van professionele bachelor zal leiden na eventuele accreditatie- zal worden aangeboden aan studenten zonder EVC/K, en dit conform de vereisten van het structuurdecreet van 4 april 2003. Dit plan wordt opgemaakt binnen een tijdsbestek dat autonoom door het HIG wordt bepaald.
- * Een beperkte visitatie zal dat plan vervolgens beoordelen.

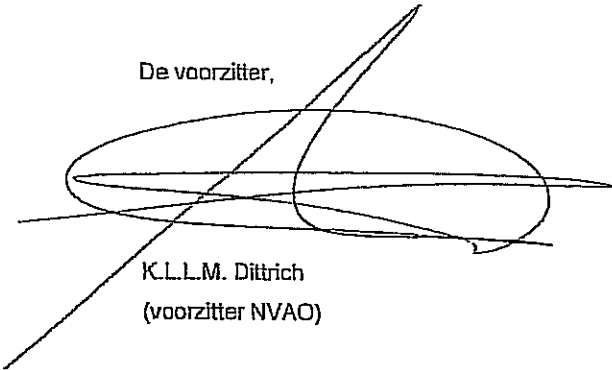
Beschouwing over deze accreditatieprocedure door het HIG

- De heer Keirse vraagt het woord en stelt zich vragen bij de volgens hem zware accreditatieprocedure waaraan zijn instelling wordt onderworpen, ook in het licht van de daaraan verbonden verplichte overdracht aan een hogeschool. Temeer omdat volgens hem zijn instelling groeit en bloeit, wat blijkt uit studentenaantallen, aanwezigheid in de media, uitgebrachte publicaties, etcetera. De heer Keirse ziet twee redenen waarom het HIG toch meestapt in deze procedure. Ten eerste is er het geloof in de meerwaarde van de opleiding en is men overtuigd dat dit project ook in de toekomst op hogeschoolniveau een maatschappelijk relevante bijdrage kan leveren. Ten tweede wil men blijvend kansen bieden aan mensen die om één of andere reden geen bachelordiploma hebben gehaald, en daardoor kansen op de arbeidsmarkt mislopen, maar die wel over de nodige bagage beschikken om op een goede manier op die arbeidsmarkt te functioneren.
- De voorzitter stelt dat de NVAO zonet een opening heeft gecreëerd, om het HIG in staat te stellen om haar opleiding conform het structuurdecreet aan te passen.
- De heer Keirse stelt dat zijn tussenkomst niet als kritiek op de HC mag worden geïnterpreteerd.

- De voorzitter besluit dat alle actoren samen een oplossing willen en moeten zoeken voor de paradox waarmee het HIG nu al jaren worstelt (twee decretale kaders; beperkingen in studieomvang van een HOSP-opleiding in de huidige situatie, en de vereiste studieomvang voor een professionele bachelor volgens het decreet van 4 april 2003). Hij stelt voor dat de vertegenwoordigers van het HIG naar hun instelling terugkeren met de boodschap dat er door alle partijen samen aan een oplossing wordt gewerkt. Hij is zelf bereid om deze procedure toe te lichten voor het personeel en de studenten van het HIG. Deze hoorzitting mag niet worden geïnterpreteerd als kritiek op de opleiding, want de HC neemt ten volle akte van de conclusie van de visitatiecommissie dat de opleiding het kwaliteitsniveau van een professionele bachelor haalt.

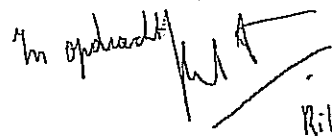
[zitting gesloten]

De voorzitter,

K.L.L.M. Ditrich
(voorzitter NVAO)

De secretaris,

Rik Belmens

Bram Verschuere

De heer Guy Aelterman
NVAO
Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie
Parkstraat 28
Postbus 85498
NL - 2508 CD Den Haag
Nederland

uw bericht van
3 mei 2007
NVAO/20071419/CT

datum
2007-05-21

Geachte heer Aelterman

In opvolging van uw brief waarin u verduidelijking vraagt over een aantal aspecten van het visitatierapport van de opleiding Gezinswetenschappen, wenst de visitatiecommissie als volgt te reageren.

Wat uw eerste vraag betreft, is de commissie van mening dat het opleiden voor specifieke functies een beperkende aanduiding is van 'domeinspecifieke eisen'. Een domein is aanmerkelijk breder dan een specifieke functie. Op basis van een domeinspecifieke opleiding kunnen vele functies op een verantwoorde wijze worden vervuld. Een dergelijke, brede interpretatie van een domein werd – zo blijkt uit het zelfevaluatie-rapport – door de opleiding Gezinswetenschappen gekozen. Voor de genoemde criteria is daarom veeleer gekeken naar het brede terrein van de sociale hulpverlening en veel minder naar een specifieke functie die naadloos zou aansluiten bij de opleiding zoals die wordt aangeboden door het HIG. Een dergelijke specifieke functie is er immers niet. In dit verband wijst de commissie op een diversiteit van functies, die in de gesubsidieerde sector volgens de regelgeving openstaan voor de houders van het diploma Gezinswetenschappen. Ook de studiegids geeft een uitgebreid overzicht van deze diversiteit van functies.

De commissie heeft bij het positieve oordeel onder meer gelet op:

- functies die daadwerkelijk door afgestudeerden worden vervuld,
- functies die volgens regelgeving door een afgestudeerde kunnen worden vervuld,
- mededelingen van werkgevers in het gesprek met de commissie,
- mededelingen van afgestudeerden over hun ervaringen,
- mededelingen van docenten die ook in het reguliere hoger onderwijs of de beroepspraktijk werkzaam zijn,
- mededelingen van praktijk- en methodiekbegeleiders die in de beroepspraktijk staan.

Wat de vergelijking betreft met andere opleidingen, heeft de commissie zich gebaseerd op de volgende informatie. Voor de vergelijking met de beroepsprofielen van maatschappelijk werker en gespecialiseerd opvoeder-begeleider heeft de opleiding Gezinswetenschappen zich gebaseerd op de beroepsprofielen van de VLOR. Voor de vergelijking met de basiscompetenties voor sociaal-pedagogisch hulpverlener heeft de opleiding gezinswetenschappen zich gebaseerd op een studie van het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn 'SPH: eenheid in verscheidenheid. Overeenkomsten en verschillen in de beroepsuitoefening van sociaal pedagogische hulpverleners' (Gemie van den Berg en Deanne Radema). Naar het oordeel van de commissie was deze vergelijking voldoende overtuigend om op zijn minst duidelijk te maken dat het HIG vergelijkbare doelstellingen daadwerkelijk nastreeft en realiseert.

.../

2/...

De commissie is van mening dat het relevante beroepsveld op verschillende manieren (werkgevers, afgestudeerden, documentvergelijking) in het oordeel van de commissie een rol heeft gespeeld. De conclusie dat de opleiding in feite niet beantwoordt aan de twee criteria van het facet "domeinspecifieke eisen" wordt dan ook niet gedeeld.

Wat uw tweede vraag betreft heeft de commissie vastgesteld dat het stelsel van studiepunten in de huidige vorm geen antwoord kan geven dat past bij deeltijdopleidingen of meer dan gemiddeld gemotiveerde studenten. Door het aantal van 180 en de omschrijving van 25 tot 30 uur is de dynamiek en de flexibiliteit van een studiepuntenstelsel ongedaan gemaakt. Minder dan 180 studiepunten mag niet en minder dan 25 uur voor één studiepoint mag ook niet. Er is dus geen rekening gehouden met EVK/EVC en ook niet met studenten die meer dan gemiddeld kunnen en willen studeren. In de huidige vorm past een stelsel van studiepunten niet binnen een streven dat verwoord is in het flexibiliseringsdecreet.

Van relevante levens- en/of werkervaring en/of EVK uit het hoger onderwijs mag worden verwacht, dat ze een positieve invloed zullen hebben op te bereiken studieresultaten. Natuurlijk is dat van student tot student verschillend, maar wanneer het bereikte eindniveau (gemeten aan de hand van examenvragen en eindwerken) aanvaardbaar is – en daarop heeft de commissie vooral gelet – zijn de andere variabelen minder relevant.

De opleiding heeft geen gegevens over de reële studietijd, uitgesplitst voor de verschillende soorten studenten (met of zonder relevante levens- en/of werkervaring en/of EVK uit het hoger onderwijs). De tijdmeting die uitgevoerd werd gebeurde bij een groep van deelnemende studenten zonder onderscheid. Maar rekening houdend met de samenstelling van de totale studentengroep mag men aannemen dat de studietijd representatief is voor de groep van studenten met relevante levens- en/of werkervaring en/of EVK uit het hoger onderwijs. Dit bleek ook uit de gesprekken met de studenten, waarbij studenten met bovenstaande karakteristieken vertegenwoordigd waren. Wat de studenten betreft zonder relevante levens- en/of werkervaring en/of EVK uit het hoger onderwijs kan men stellen dat dit een zeer beperkte groep is. Uit aanvullende informatie blijkt dat in het studiejaar 2006-2007 er 435 eerstejaarsstudenten zijn, hiervan zijn er 44 jonger dan 23 jaar, 20 jonger dan 22 jaar. Van deze 20 studenten zijn er 15 beroepsactief, waarvan 11 in de sociale sector. Studenten die in een andere sector werkzaam zijn en studenten die niet werken waren bijna zonder uitzondering actief in het sociale werkveld of deden vrijwilligerswerk.

De commissie heeft daarom vooral gelet op het bereikte niveau. Externe werkgevers, docenten met ervaring in verschillende onderwijssectoren, de kwaliteit van 'eindwerken', de ervaringen van de afgestudeerden, hebben de commissie ervan weten de overtuigen, dat de kwaliteit van de afgestudeerden van het HIG bepaald niet onderdoet voor de kwaliteit van afgestudeerden van 'concurrerende' opleidingen. Vooral de levens- en/of werkervaring werden hierbij genoemd als positieve factoren, zowel ten aanzien van de kwaliteit van de instroom aan studenten als ook met betrekking tot de motivatie van de instromende studenten.

Wat de bronnen van de internationaal aanvaarde norm van 22 studieuren per studiepoint voor werkende studenten betreft heeft de commissie vastgesteld dat het door de opleiding gerealiseerde niveau door de studenten wordt bereikt met een reële studielast van ongeveer 22 studieuren. Het gerealiseerde niveau werd door de commissie op basis van gesprekken, eigen waarnemingen en ingeziene documenten beoordeeld als voldoende. Door de opleiding Gezinswetenschappen werd in dit verband verwezen naar een informatiebrochure van de Hogeschool Hanzesteden, waarin vermeld stond dat je "als dagstudent zo'n 30 à 40 uur per week met de opleiding bezig bent, studenten van de avondopleiding tussen de 15 à 30 uur". Het betreft hier het bachelor-diploma "psychologie".

.../

3/...

Wat uw derde vraag betreft moet de commissie het antwoord schuldig blijven. Zoals bekend heeft de commissie bij een tweede visitatiebezoek vooral aandacht besteed aan de facetten die bij een eerder bezoek voor een deel van de studenten als onvoldoende waren beoordeeld. Facet 3.2. (kwantiteit personeel) maakte daarvan geen deel uit. De commissie heeft niet kunnen achterhalen op grond waarvan de docenten/studentenratio van 1/49 uit het eerste rapport gewijzigd is in een docenten/studentenratio van 1/16. De commissie wij zich voor deze fout verontschuldigen.

Wat uw vierde vraag betreft heeft de commissie er vooral op gelet of de opleiding Gezinswetenschappen afgestudeerden aflevert, die voldoen aan een niveau dat in redelijkheid aan een professionele bachelor zou moeten worden gesteld. De commissie heeft dat kunnen vaststellen en heeft daarbij een variatie aan bronnen benut. Naast de gesprekken met afgestudeerden, werkveld en docenten met meerdere functies (in het beroepenveld en in het reguliere onderwijs) heeft de commissie zich gebaseerd op de kwaliteit van de door haar gekozen en gelezen eindwerken, de examenvragen en het studiemateriaal. Ook de organisatie van een tweejaarlijkse prijs voor de eindwerken, waarbij een externe jury de eindwerken beoordeeld op actualiteit, relevante inhoud, taal en wetenschappelijkheid, is een positief element. Van het afleveren van incompetent afgestudeerden is naar het oordeel van de commissie dan ook geen sprake.

In eerste instantie was de commissie van mening dat 4 facetten als "onvoldoende" beoordeeld moesten worden voor studenten zonder levens- en relevante werkervaring en eerder verworven kwalificaties uit het hoger onderwijs. In tweede instantie heeft de commissie vastgesteld dat het hierbij gaat om een zeer kleine groep van studenten (slechts 5 van de 435 eerstejaars in 2006-2007 is jonger dan 22 jaar en niet beroepsactief). De commissie heeft niet kunnen vaststellen dat studenten jonger dan 22 jaar en niet beroepsactief de opleiding binnen de geprogrammeerde tijd hebben kunnen afronden. Het nagenoeg afwezig zijn van studenten voor wie de opleiding Gezinswetenschappen als "onvoldoende" werd beoordeeld en het bereikte niveau door de afgestudeerden heeft de commissie ervan overtuigd, dat het eerder gemaakte onderscheid tussen 2 groepen studenten achterwege kon worden gelaten.

De commissie hoopt hiermee de NVAO van dienst te zijn bij het formuleren van haar oordeel.

Met vriendelijke groet

Wynand Wijnen
voorzitter van de visitatiecommissie Gezinswetenschappen

De heer Guy Aelterman
NVAO
Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie
Parkstraat 28
Postbus 85498
NL - 2508 CD Den Haag
Nederland

uw bericht van

datum
2007-05-21

Geachte heer Aelterman

Bijgaand gelieve u aan te treffen de reactie op de vragen en bedenkingen van de NVAO met betrekking tot het visitatierapport van de opleiding Gezinswetenschappen. U formuleerde die vragen en bedenkingen in uw brief van 3 mei 2007, kenmerk NVAO/20071419/CT.

Met de geformuleerde reactie wordt ingestemd door een meerderheid van de visitatiecommissie.

Volledigheidshalve wil ik u meedelen, dat één van de commissieleden niet op alle punten met de reactie kan instemmen. Betrokkene heeft dit als volgt geformuleerd:

"Ik meen u te moeten herinneren aan de verdeeldheid die er heerste bij de commissie wat betreft de studielast naar studenten toe en dit vooral vanuit de vertegenwoordiging van de Vlaamse hogescholen in de commissie. Ik ben het niet eens met uw redenering betreffende de studieomvang en studielast naar studenten. Bovendien is meermaals gesteld tijdens het bezoek dat het studieprogramma niet voldeed aan de bepalingen die daarover in het decreet staan (minstens 3 studiepunten per opleidingsonderdeel – 180 studiepunten voor een bacheloropleiding) en er ook geen regeling voor EVC/EVK beschreven was in het programma. Er is expliciet gesteld dat de opleiding haar studieprogramma zou moeten omvormen tot een flexibel programma met de mogelijkheid van EVC/EVK. Studenten zonder EVC/EVK volgen een volwaardig (deeltijds) programma van 180 studiepunten en studenten met een vooropleiding hoger onderwijs of met eerder verworven competenties/kwalificaties behalen via EVC/EVK vrijstellingen waardoor zij de deeltijdse opleiding volgen die uit 180 studiepunten bestaat maar door EVC/EVK minder credits moeten behalen om het diploma te verwerven. U haalt aan dat er nu weinig jonge studenten de opleiding starten, maar er is ook meermaals gewezen op de kans tot een verhoogde instroom van jonge studenten eens een bachelor-accreditatie behaald werd."

Een meerderheid van de commissie heeft bij de noodzakelijke afweging het oordeel over het niveau van de afgestudeerden en het zeer geringe aantal jonge studenten zwaarder laten wegen en komt op die gronden tot een positief advies omtrent de gevraagde bachelor-accreditatie.

Met hoogachting

Wynand Wijnen
voorzitter visitatiecommissie Gezinswetenschappen

HOORZITTING IN DE ZIN VAN ART. 59bis VAN HET BAMA-DECREET — Schriftelijke nota vanwege het HIG —

VRAAGSTELLING 1

“Omdat de opleiding niet voorbereidt op specifieke functies, beantwoordt de opleiding in feite niet aan de twee criteria van het facet “domeinspecifieke eisen” :

- *doelstellingen sluiten aan bij de eisen die door (buitenlandse) vakgenoten en het relevante beroepenveld worden gesteld*
- *de eindkwalificaties zijn getoetst bij het relevante beroepenveld.*

Wat heeft de commissie ervan overtuigd een positief oordeel voor dit facet te geven? Het visitatierapport verwijst op p. 13 naar een vergelijking van de opleiding Gezinswetenschappen met andere opleidingen (Maatschappelijk werker, Gespecialiseerd opvoeder-begeleider en SPH). Door wie is deze vergelijking gemaakt? Op basis waarvan”.

1. Juridische opmerkingen

i. Er bestaat geen beroep of functie “gezinswetenschapper” en bijgevolg geen overeenstemmend officieel geregistreerd en maatschappelijk gevalideerd beroepsprofiel. Toch kan men stellen dat de opleiding gezinswetenschappen een multidisciplinaire opleiding is die kennis, vaardigheden en attitudes in verband met gezin, kinderen, opvoeding en samenleving bij elkaar brengt. Het huidige diploma geeft – zoals verder aangetoond – toegang tot uiteenlopende functies in het maatschappelijk werk, het sociaal-cultureel werk, de zorgsector, het onderwijs, en nog heel wat andere sectoren.

ii. In dat verband moet vooraf duidelijk worden gesteld dat art. 58, §2, van het BAMA-decreet van 4 april 2003 bepaalt dat de aanwezigheid van voldoende generieke kwaliteitswaarborgen in het hoger professioneel onderwijs moet leiden tot het beheersen van algemene competenties als denk- en redeneervaardigheid..., het beheersen van algemene beroepsgerichte competenties en het beheersen van beroepsspecifieke competenties op het niveau van een beginnend beroepsbeoefenaar.

Decretaal is aldus zeker geen één-op-één-relatie vereist tussen een bepaalde opleiding en een welbepaald beroepsprofiel.

De vaardigheden in de zin van art. 58, §2, betreffen eerder abstracte vaardigheden, die vandaag redelijkerwijs als einduitkomst van hoger onderwijs kunnen of zelfs moeten worden gesteld. Nergens verkrijgen deze abstracte vaardigheden het karakter van specifieke einddoelen zoals deze in het leerplichtonderwijs in de eindtermen worden vastgelegd. Zij betreffen geen onderwijsinhoudelijke concrete elementen. Het zijn "operatoren" om de toetsing aan de in art. 58, §1 van het structuurdecreet opgenomen kwaliteitselementen te kunnen doorvoeren.

iii. Dit blijkt des te meer uit art. 58, §1, van het BAMA-decreet, dat "de uitkomst van het onderwijs" als generieke kwaliteitswaarborg omschrijft als volgt :

"dit omvat in ieder geval voldoende maatschappelijke relevantie van de bereikte eindkwalificaties van afgestudeerden en voldoende rendement van de opleiding".

Een opleiding dient aldus "voldoende maatschappelijk relevant" te zijn ; daarmee worden multidisciplinaire opleidingen met een brede relevantie naar een ruim beroepenveld zeker niet uitgesloten.

iv. De memorie van toelichting bij het BAMA-decreet omschrijft het karakter van de kwaliteitstoetsing in het hoger onderwijs inderdaad als volgt :

"De kwaliteitsmeting bij accreditatie/toets nieuwe opleiding wordt niet op het niveau van de student, maar op het niveau van de instelling gelegd. De instelling dient voldoende waarborgen te beiden voor een kwaliteitsvol onderwijs. [...]

Het zijn deze waarborgen, deze generieke voorwaarden waarvan het Accreditatieorgaan de aanwezigheid moet nagaan",

en nog :

"De kwaliteitsbewaking is in het hoger onderwijs met andere woorden een voortgangsbewaking (die bij accreditatie/toets nieuwe opleiding aanvangt met een toetsing van de randvoorwaarden voor het onderwijsproces) en geen finaliteitsbewaking zoals in het leerplichtonderwijs [via de eindtermen]" (Parl. St., VI. Parl., 2002-2003, 1571/1, 18-19).

De accreditatie en de toets nieuwe opleiding betreffen aldus een procesmatig en géén finaliteitsgericht onderzoek naar de randvoorwaarden inzake onderwijskwaliteit die de onderwijsinstelling kan bieden.

v. De vraagstelling dient in dit licht te worden bekeken.

vi. Ook het Accreditatiekader bestaande opleidingen hoger onderwijs Vlaanderen (feb. 2005, p 6, noot 3) onderlijnt dit: "De domeinspecifieke eisen operationaliseren de generieke kwaliteitswaarborgen. Zij zijn hiërarchisch aan deze waarborgen ondergeschikt."

2. Inhoudelijke opmerkingen

2.1. Vergelijking met domeinspecifieke eisen binnen andere opleidingen

Aangezien er geen beroepsprofiel voorhanden is dat exact correspondeert met de opleiding gezinswetenschappen, heeft het HIG in functie van het zelfevaluatie-rapport (ZER) in 2003-2004 een vergelijking gemaakt tussen het opleidingsprofiel van gezinswetenschappen met de profielen van beroepen waarin veel afgestudeerden tewerkgesteld zijn, met name maatschappelijk werker en gespecialiseerd opvoeder-begeleid(st)er (OPV). Om tegemoet te komen aan de vraag om ook de eisen van buitenlandse relevante beroepsgroepen te verifiëren, werd deze vergelijkende studie uitgebreid met het Nederlandse beroepsprofiel van de sociaal-pedagogische hulpverlener (SPH).

Deze vergelijking is gebaseerd op de stukken die op dat moment voorhanden waren, studies van de VLOR (Vlaamse Onderwijsraad) en andere relevante vakliteratuur (zie noten).

Het spreekt voor zich dat deze vergelijkende studie enkel de positie van de opleiding gezinswetenschappen in het genoemde beroepenveld wilde situeren; het doet geen uitspraken over de situatie of de kwaliteit van de geciteerde opleidingen.

vii. Het zelfevaluatie-rapport (ZER) aangeleverd door het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen in september 2006 heeft i.v.m. het facet "domeinspecifieke eisen" aangetoond dat de basiscompetenties die gezinswetenschappen in haar opleidingsprofiel vooropstelt, duidelijke raakpunten vertonen met de basiscompetenties die voor verschillende bestaande beroepsprofielen vereist zijn (p. 20).

Wij verwijzen in essentie naar deze vergelijkende studie.

Beknopt kan één en ander als volgt worden weergegeven.

Vergelijking met de basiscompetenties voor maatschappelijk werker¹

viii. Uit de vergelijkende studie blijkt dat "maatschappelijk werker" en gezinswetenschappen-optie "gezinsbegeleiding" beiden een beroepskracht voor ogen hebben die zelfstandig en professioneel een hulpvraag kan behandelen. Gezinswetenschappen doet dat enerzijds meer gespecialiseerd, met haar perspectief op de mens in relatie tot het gezin, en anderzijds in meer ruime zin, met haar sterke nadruk op de algemene ontwikkeling van de "gezinswetenschapper" en haar breder uitzicht op uiteenlopende tewerkstellingsmogelijkheden.

Vergelijking met de basiscompetenties voor gespecialiseerd opvoeder-begeleid(st)er (OPV)²

ix. De studie toont ondubbelzinnig aan dat de finaliteiten van gezinswetenschappen, optie "gezinsvervangings" en OPV sterke parallellen vertonen, maar dat de weg die beide opleidingen kiezen om die te bereiken enigszins verschilt. Heel kort samengevat: afgestudeerden-OPV hebben een zeer praktijkgericht profiel met een eerder beperkte theoretische basis, terwijl afgestudeerden-gezinswetenschappen een brede theoretische basis hebben met een inleiding tot de beroepspraktijk.

Aan het OPV-beroepsprofiel werkten ondermeer Johan Franck en Henk Goovaerts mee. In hun artikel, "Het beroepsprofiel van de opvoeder/begeleider vroeger en nu", concluderen zij dat dit profiel grote uitdagingen stelt aan de opleidingen, waarin volgens hen "nog teveel tijd wordt

¹ Zoals beschreven in VLOR-studie 19, *Beroepsprofiel maatschappelijk werker (m/v)*, geredigeerd door de Werkgroep beroepsprofiel van de Vlaamse Hogescholen in opdracht van de Vlaamse Onderwijsraad, 1997 en vernieuwd in Studie 154: *Opleidingsprofiel maatschappelijk assistent (sociaal werk)*, 2000.

² Zoals beschreven in VLOR-studie 23, *Beroepsprofiel gespecialiseerd opvoeder-begeleid(st)er (m/v)*, geredigeerd door de Werkgroep beroepsprofiel van de Vlaamse Hogescholen in opdracht van de Vlaamse Onderwijsraad, 1997, en vernieuwd in Studie 66, *Opleidingsprofiel orthopedagogie (gespecialiseerd opvoeder-begeleid(st)er)*, 1998.

besteed aan professionele deskundigheid en methodiek en dit vaak op de klassieke didactische wijze³.

Het HIG heeft zich voor de vergelijkende studie en de conclusies daarvan mede door dit artikel laten inspireren, zij het geplaatst in de context van zijn tijd.

*Vergelijking met de basiscompetenties voor sociaal-pedagogisch hulpverlener (SPH)*⁴

x. Naast een vergelijking met de genoemde Belgisch-Vlaamse beroepsprofielen, achtte het ZER het nuttig om de vergelijking te maken met een beroepsprofiel dat een ruimere groep van sociaal-(ped)agogische beroepen omvat. Het Nederlandse beroepsprofiel van de *sociaal-pedagogische hulpverlener (SPH)* biedt in deze context een relevant referentiekader.

De hogere beroepsopleiding SPH kwam in 1991 in Nederland tot stand door het samenvoegen van een tiental meer gespecialiseerde HBO-opleidingen (waaronder Jeugdwelzijnswerk en Ortho-agogisch werk). De finaliteit van de opleiding SPH is om breed opgeleide professionals af te leveren, die toegerust zijn voor diverse praktijken. Doel is de horizontale doorstroming tussen diverse functies te bevorderen, om zo de kansen op de arbeidsmarkt te vergroten.

Verder is één van de uitgangspunten de vaststelling dat enorm veel verschillende methodieken gehanteerd worden. De auteurs van het beroepsprofiel stelden zich dan ook de vraag of beroepsopleidingen zich verder moeten concentreren op het diepgaand leren hanteren van enkele daarvan, dan wel of ze zich beter kunnen richten op een aanbieden van een brede basis.

Deze discussie en de identificatie van de concrete behoeften op het terrein, leidde tot het afbakenen van een aantal kwalificaties die van belang zijn voor alle beroepsgroepen onder de noemer sociaal-pedagogisch hulpverlener.

Samenvattend zijn dat :

- vakinhoudelijke kwalificaties: materiedeskundigheid bezitten, vakkennis en basisvaardigheden met een sterke continuïteit ;
- methodische kwalificaties: vakinhoudelijke kwalificaties kunnen toepassen in steeds wisselende situaties en omstandigheden ; beschikken over reflectieve en probleemoplossende vaardigheden én het vermogen om te blijven leren ;
- sociale kwalificaties: zowel zelfstandig als in team kunnen werken en daarvoor de nodige communicatieve vaardigheden ontwikkelen ;
- organisatorische kwalificaties: het vermogen tot coördineren, organiseren, overtuigen, besluiten en eventueel leidinggeven.

Deze benadering doet sterk denken aan de aanpak waarvoor de opleiding gezinswetenschappen gekozen heeft : een brede theoretische en methodische basis aanbieden met nadruk op competenties die de ontwikkeling van een flexibele leerhouding stimuleren, zodat afgestudeerden in een breed gamma van beroepssituaties inzetbaar zijn.

De gelijkenis blijkt verder uit een vergelijking van dit (sterk samengevatte) domeinprofiel met het profiel van de opleiding gezinswetenschappen. Opvallende gelijkenissen in beide profielen zijn de sterke nadruk op continuïteit, het vermogen om te blijven leren en het vermogen om op een kritische manier te reflecteren op vakinhoudelijke en methodische evoluties.

Eén en ander wordt nader uiteengezet op pp. 23-24 van het ZER.

³ T.W., jg 20, nr 200 (dec. '96), pp 5-11; citaat: p. 11.

⁴ Zoals omschreven door G. VAN DEN BERG en D. RADEMA, *SPH : Eenheid in verscheidenheid. Overeenkomsten en verschillen in de beroepsuitoefening van sociaal pedagogische hulpverleners*, Utrecht, 1997.

2.2. Toeleiding tot verschillende functies in de non-profit-sector en bij de overheid

xi. De vorige rubriek gaf een beeld van de parallellen tussen het opleidingsprofiel van gezinswetenschappen en de beroepsprofielen van enkele van de meest verwante opleidingen.

Afgestudeerden gezinswetenschappen kunnen in veel sectoren aan de slag.

De regelgeving voorziet bijvoorbeeld dat een groot aantal functies in de gesubsidieerde sector en de overheidssector openstaan voor houders van het diploma gezinswetenschappen.

Een overzicht van deze functies wordt geboden op de pp. 25-26 van het ZER.

Het gaat ondermeer om functies :

- in het algemeen welzijnswerk (CAW's, OCMW's) en in de geestelijke gezondheidszorg (CGG)
- in de kinder- en gezinszorg
- in de jeugdzorg
- in de gehandicaptenzorg
- in de sector van tewerkstelling en opleiding van personen met een handicap
- in de sector van het opbouwwerk
- in de integratiesector
- in het onderwijs
- in de ouderenzorg en thuiszorg
- in het sociaal-cultureel werk
- bij de overheid
- bij de politie.

2.3. Een praktijkrelevante opleiding. Verdere onderzoeken

xii. Het opleidingsprofiel van gezinswetenschappen kan eerder als *praktijkrelevant* dan als *praktijkgericht* worden omschreven. Studenten gezinswetenschappen leren om adequaat te functioneren in verschillende relevante beroepsdomeinen; dat wordt bevestigd door de werkgevers, zoals blijkt uit een bevraging van werkgevers in 2004 (zie verder in deze nota, onder vraagstelling 5).

Er wordt hen een sterk theoretische basis verschaft die hen moet toelaten om feiten en ervaringen te duiden in een groter geheel. Gezinswetenschappen kiest duidelijk voor een dergelijk breed opleidingsprofiel en beantwoordt daarmee de roep om meer algemene vorming en versterking van de persoonlijkheid van de sociaal-(ped)agogische werkers.

Belangrijk is ook dat veel studenten gezinswetenschappen al een set relevante vaardigheden en attitudes bezitten. De opleiding richt tot volwassenen die een sterk pakket elders verworven competenties inzetten bij hun opleiding en in hun werk. Een groot deel van de studenten is trouwens werkzaam in de sociale, pedagogische en / of zorgsector en is vertrouwd met de in haar / zijn sector gebruikte methodes.⁵

---

⁵ Voor concrete cijfers in dit verband verwijzen we naar het ZER, p. 63 e.v.

xiii. Het HIG is zich dus heel bewust van de beroepscategorieën waarin haar afgestudeerden terechtkomen en voert hier regelmatig onderzoek naar. Dit bewustzijn helpt om in voldoende mate rekening te houden met de competenties die van deze afgestudeerden worden verwacht.

Een overzicht van de voornaamste onderzoeken naar het rendement van de opleiding:

- In 1986 werd een onderzoek uitgevoerd onder de afgestudeerden peiland naar de motivatie en het effect van de opleiding. Een synthese van dit onderzoek verscheen in het boekje "Mams, paps, wat heb je daar op school geleerd?" ;
- Daaropvolgend kwam een grootschalig onderzoek, in samenwerking met het Hoger Instituut voor de Arbeid (HIVA) van de KULeuven, onder de afgestudeerden van de jaren 1988-1991, dat in 1993 verscheen onder de titel "LeerWerk, WeerWerk" ;
- Het vervolgonderzoek, "Gezinswetenschappen studeren: zich in werk en leven opnieuw positioneren. Een onderzoek bij afgestudeerden Gezinswetenschappen over het effect van de opleiding (periode 2000-2002)", gepubliceerd in 2003, bevroeg 479 oud-studenten, afgestudeerd in 2000, 2001 en 2002 en peilde voornamelijk naar hun arbeidsmarktpositie (zie verder in deze nota, onder vraagstelling 5).

VRAAGSTELLING 2

“Hoe is het aantal studiepunten bepaald voor de verschillende opleidingsonderdelen? Op pg. 29 staat vermeld dat de opleiding het aantal contacturen als uitgangspunt genomen heeft. Is de relatie gelegd met de studietijd en / of met de learning outcomes (competenties)? Op pg. 23 poneert de commissie dat de reële studielast overeenstemt met de internationaal aanvaarde studielast van werkstudenten. Waarop is deze uitspraak gebaseerd? Wat is de “bron” van deze norm?”

1. Juridisch aandachtspunt

xiv. Strikt gezien dient de HIG-opleiding enkel te worden afgetoetst aan de generieke kwaliteitswaarborgen, zoals opgenomen in art. 58 van het decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 4 april 2003 betreffende de herstructurering van het hoger onderwijs in Vlaanderen.⁶

Deze generieke kwaliteitswaarborgen betreffende de onderwijsinhoud, het onderwijsproces, de uitkomst van het onderwijs, de materiële voorzieningen en de methoden die bij de zelfbeoordeling worden gehanteerd.

Aldus dienen de gegeneerde competenties in de beoordeling te worden betrokken, doch conform de letter van het decreet van 4 april 2003 niet de studielast dewelke tot deze competentieverwerving leidt.

De definiëring van het begrip “studiepunt” in de zin van het ECTS is immers een element van het decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 30 april 2004 betreffende de flexibilisering van het hoger onderwijs in Vlaanderen en houdende dringende hogeronderwijsmaatregelen.⁷

Art. 2 van dat laatste decreet omschrijft het begrip studiepunt als “een binnen de Vlaamse Gemeenschap aanvaarde internationale eenheid die overeenstemt met ten minste 25 en ten hoogste 30 uren voorgeschreven onderwijs-, leer-, en evaluatieactiviteiten en waarmee de studieomvang van elke opleiding of elk opleidingsonderdeel wordt uitgedrukt.

Voormeld decreet van 30 april 2004 is uitdrukkelijk slechts van toepassing op universiteiten en hogescholen en dus vooralsnog niet op de HIG-opleiding.

---

⁶ B.S. 14 augustus 2003.

⁷ B.S. 12 oktober 2004.

2. ECTS USERS' GUIDE

xv. Het Europese Directoraat-Generaal voor Onderwijs en Cultuur heeft op 14 februari 2005 een "ECTS Users' Guide" vastgesteld⁸.

Op p. 6 van deze ECTS Users' Guide wordt het volgende gesteld :

"It may happen that modules having similar learning outcomes might require different amounts of time from students in different programmes because of differences in their previous knowledge and in the choice of materials to be studied".

Toegepast op de HIG-opleiding betekent dit dat de eerder verworven competenties in hoofde van de werkstudenten zeer zeker een rol kunnen spelen bij de begroting van de studielast.

Belangrijk (in het kader van hetgeen gesteld wordt onder "ten derde") is ook dat de ECTS Users' Guide uitdrukkelijk het volgende voorschrijft :

"There is no direct link between contact hours and credits. For example, a lecture hour may require three hours of independent study by the student, while a two-hour seminar might involve a full week of preparation. A student-workload based system like ECTS therefore cannot be based on contact hours".

3. Onderzoek binnen het HIG⁹

xvi. De laatste jaren werden aan het HIG acties ondernomen om de werkelijke studielast (contacturen en verwerkingstijd) te meten.

Voor wat de hoorcolleges betreft werd een eerste bevraging georganiseerd in het academiejaar 2001-02.

Een bevraging over de uren besteed aan de projectwerking gebeurde in juni 2001.

Tijdens het academiejaar 2002-03 werd, volgens de dagboekmethode, gepoogd een zicht te krijgen op de studielast in de opleiding Gezinswetenschappen.

De gemiddelde zelfstandige studietijd bedraagt aldus (situatie 02-03) in :

- het eerste jaar: 553u per jaar ;
- het tweede jaar: 518u;
- het derde jaar begeleiding: $481 + 145 = 626u$;
- het derde jaar vervanging: $481 + 153 = 634u$.

De totale studietijd (zelfstandig studeren + lesuren) bedraagt (situatie 02-03) in :

- het eerste jaar: $553 + 280 = 833u$;
- het tweede jaar: $518 + 280 = 796u$;
- het derde jaar begeleiding: $626 + 340 = 966u$;
- het derde jaar vervanging: $634 + 340 = 976u$.

---

⁸ DIRECTORATE-GENERAL FOR EDUCATION AND CULTURE, ECTS USERS' GUIDE, European Credit Transfer and Accumulation System and the Diploma Supplement, Brussels, 14 February 2005.

⁹ Zie pg. 36 e.v. van het ZER.

Dit betekent dat de student Gezinswetenschappen zich gemiddeld doorheen het jaar (38 weken) gedurende

- 22u per week in het eerste jaar ;
- 21u per week in het tweede jaar ;
- 25,5u per week in het derde jaar.

aan de studie wijdde.

In deze benadering wijkt het HIG af van de benadering waarbij het aantal contacturen alleen het doorslaggevend element is in de bepaling van de studiepunten. Dit is niet uitzonderlijk en zoals gesteld geheel in overeenstemming met de ECTS USERS' GUIDE.

Ook aan andere opleidingsinstellingen wordt, zeker voor deeltijdse programma's, rekening gehouden met andere elementen.

Inderdaad is er vaak een verschil tussen de studieprogramma's van dag- en werkstudenten aan de Vlaamse en Nederlandse hogeronderwijsinstellingen. Voor de werkstudenten is vaak slechts de helft van het aantal contacturen voorzien.

Op het moment van de hierboven geciteerde studietijdmeting (in 2002-2003) vond het HIG hiervan diverse aanwijzingen. Zo reikte de Hogeschool Hanzesteden (Deventer) het bachelor-diploma "psychologie" op dat moment uit aan zowel dag- als avondstudenten. De informatiebrochure vermeldde dat je "als dagstudent zo'n 30 à 40 uur per week met de opleiding bezig bent, studenten van de avondopleiding tussen de 15 à 20 uur". Het aantal jaren studie was voor beiden gelijk.

Ook nu werken diverse opleidingen volgens hetzelfde principe. De meeste Nederlandse opleidingen sociaal-pedagogische hulpverlening hebben zowel een voltijdse als een deeltijdse variant, waarbij de deeltijdse studenten een reële studielast optekenen die ongeveer de helft bedraagt van de voltijdse studenten. Aan de Christelijke Hogeschool bijvoorbeeld ligt de gemiddelde studielast van voltijdse studenten tussen 30 en 40 uren per week; die van de deeltijdse studenten schommelt rond de 20 uren per week. Nochtans verwerven beide groepen hetzelfde aantal studiepunten per jaar en behalen zij de bachelor dus in evenveel tijd (vier jaar). Men gaat er immers van uit dat de deeltijdse studenten, die hun studie combineren met een job in een relevante functie, op kortere tijd de einddoelen kunnen halen.¹⁰

Rekening houdend met de vroeger verworven competenties van de studenten Gezinswetenschappen (zoals blijkt uit de analyses van de portfolio's, zie verder), het specifieke profiel van de gemiddelde student (leeftijd, vooropleiding en beroepsactiviteit), het niveau van de opleiding en de werkelijke gemeten studietijd, kunnen we daarom stellen dat het gewicht van 60 studiepunten per jaar met de realiteit in overeenstemming is.

xvii. Voormeld studielastonderzoek dateert van 2002-2003. Na 2003 werd de opleiding uitgebreid met 160 uren, zijnde 40 uren voor het maken van een portfolio in het tweede jaar (overzicht EVC en EVK, sterkte-zwakke-analyse van de eigen competenties in vergelijking met de competenties van een eerstelijns-hulpverlener, casusbespreking mbt eerstelijns-werk en motivering ivm al dan niet vrijstelling van praktijkverdieping) en praktijkverdieping (indien nodig) voor 120 uren. Deze uren moeten dus bij de studielast worden geteld om de situatie op vandaag te bekomen. Daarenboven houdt het HIG in de berekening geen rekening met examendagen, noch met de informatie- en begeleidingssessies, met de soms noodzakelijke

¹⁰ Zie bijvoorbeeld de bepalingen inzake studielast in de visitatierapporten van de opleidingen SPH van de Avans Hogeschool, de Hanze Hogeschool Groningen, de Hogeschool INHOLLAND, de Christelijke Hogeschool Nederland en de Hogeschool Leiden, zoals gepubliceerd op de website van de NVAO.

aanvullende bevraging van studenten en met de beroepsprocedure ivm de portfolio. Mbt de berekening van de praktijkverdieping werd geen rekening gehouden met informatie- en coachingsessies, met de opvolgingsdagen en evaluatiegesprekken en met de voorbereiding van deze.

Het spreekt voor zich dat volwassenen die werken, zorgen en studeren combineren nooit evenveel tijd aan hun studie kunnen spenderen als voltijds studerende jongeren. Dit neemt niet weg dat het programma van de opleiding gezinswetenschappen hetzelfde beoogt te zijn als dat van het voltijds hoger onderwijs. De studenten gezinswetenschappen compenseren het lager aantal contacturen door de inbreng van hun elders verworven competenties, vaardigheden en ervaringen.

Met een gemiddelde studielast van 20 à 25 uren per week, spenderen studenten gezinswetenschappen zelfs iets meer tijd aan hun studie dan hun collega's die andere deeltijdse opleidingen in het hoger sociaal onderwijs volgen. Dit blijkt althans uit een vergelijking met buitenlandse deeltijdse opleidingen in verwante sectoren (zoals blijkt uit de hierboven geciteerde visitatierapporten van enkele Nederlandse SPH-opleidingen).

4. Onderzoek door de inspectie volwassenenonderwijs van het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming

xviii. De inspectie bevoegd voor het volwassenenonderwijs in Vlaanderen publiceerde in september 2006 het rapport "Van onderwijstijd naar studiemeting in het hoger volwassenenonderwijs".

Het rapport bevestigt (gebaseerd op de gegevens van de studietijdmeting in 02-03) vorenstaande gegevens in hoofde van het HIG in volgende tabel (p. 14) :

“

- De verhouding zelfstudie versus contacttijd is als volgt:

Cursisten	Contacttijd	Zelfstudie	Totaal	Verhouding
1 st jaar	280	553	833	1.975
2 ^{de} jaar	280	518	796	1.85
3 ^{de} jaar	340	626	966	1.84

- De verhouding is dus net iets minder dan twee. Of met andere woorden naast elk contactuur wordt van de gemiddelde cursist nog anderhalf tot twee uren verwerkingstijd geveerd.
- De verhouding neemt slechts lichtjes af naarmate het leertraject vordert.
- In dit onderzoek wordt de praktijkervaring die de cursisten opdoen niet verdisconteerd. De relatie tussen praktijkervaring en contacttijd versus zelfstudietijd wordt evenmin in kaart gebracht”.

5. Huidige situatie

xix. De laatste jaren werden er herhaaldelijk aanpassingen in het programma doorgevoerd. Binnen bepaalde grenzen kan in het HOSP, via document 8 voor lineaire opleidingen, een uitbreiding van het aantal contacturen worden aangevraagd. De laatste wijziging betrof het duidelijker expliciteren van het belang van praktijkverdieping verbonden aan het eindwerk. Daartoe werden 120 extra uren praktijkverdieping voorzien.

Het aantal contacturen is aldus gewijzigd tot:

- 280 uren in het eerste jaar,
- 320 uren in het tweede jaar

-420 uren in het derde jaar.

Zoals hierboven gestipuleerd, moeten hierbij de extra uren worden geteld die de student nodig heeft om het portfolio voor te bereiden, aangevuld met de tijd nodig voor de bespreking met de praktijkbegeleider, de groepssamenkomsten met studenten die in aanverwante sectoren ervaring opdoen, en de tijd nodig voor evaluatie en verslaggeving. Aangezien er nog geen gedetailleerde bevraging over deze studielast is gebeurd, werd deze tijd niet verrekend in de 25 u studie per week voor een gemiddelde derdejaarsstudent.

Het in punt xviii geciteerde rapport van de Inspectie volwassenenonderwijs van het Ministerie van Onderwijs en Vorming inzake de studietijdmeting in het Hoger Volwassenenonderwijs laat toe om de cijfers van de studielast van de opleiding gezinswetenschappen te kaderen.

Op p. 7-8 van dit rapport lezen we dat Nederlandse studies uitwijzen dat de Nederlandse norm van 1680 uren zelden gehaald wordt, de studietijd zou zich eerder rond de 1300 uren situeren. Men verklaart dit ondermeer door het feit dat veel Nederlandse studenten een (studenten)-job hebben, een – volgens het rapport - belangrijke vaststelling voor opleidingen die zich richten tot volwassenen die werk, studie en gezinszorg willen combineren.

Het rapport stelt verder vast dat studielastbepaling “lang niet altijd een effectief middel [is] voor het garanderen van een minimum studieniveau van een opleiding”. (p. 10)

VRAAGSTELLING 3

De commissie is het met de docenten eens dat studenten met relevante levens- en / of werkervaring en / of EVK uit het hoger onderwijs de transfer naar de beroepssituatie gemakkelijker maken (pp. 16/17). Is dit niet te generaliserend? Is er geen verschil tussen deze groepen? Zijn er gegevens over de reële studietijd, uitgesplitst voor verschillende soorten studenten?

1. Effect van EVC's en EVK's : methodiek van portfolio's

xx. Het antwoord op deze vraag vertrekt volledigheidshalve best vanuit de binnen het HIG gehanteerde portfolio-methodiek.

Met het oog op een betere inschatting van de diverse EVC's en EVK's waarmee de studenten de opleiding aanvatten en die een invloed kunnen hebben op de slaagkans en de studietijd die zij reëel aan deze opleiding moeten spenderen, werkt het HIG inderdaad sinds enkele academiejaren met portfolio's¹¹ en dit op drie verschillende momenten :

Bij de aanvang van de opleiding :

- portfolio van studenten die geen diploma secundair onderwijs hebben en die ouder zijn dan 21 jaar, ter voorbereiding van de toelatingsproef ;
- portfolio voor alle studenten jonger dan of gelijk aan 23 jaar die niet aan de toelatingsproef moeten deelnemen.

Bij de voorbereiding van de praktijkverdieping :

- portfolio ter staving van de aanvraag van vrijstelling in het tweede jaar.

Ter ondersteuning van de studentenbegeleiding in tweede en derde jaar :

- portfolio ter voorbereiding van het leergesprek met de studiecoach.

Na twee sessies werken met de portfolio ter voorbereiding en / of vrijstelling van de praktijkverdieping kan worden geconcludeerd dat deze methodiek toelaat op een zinvolle wijze onderscheid te maken tussen studenten die verplicht worden tot praktijkverdieping en studenten die worden vrijgesteld. De evaluatie van de tweede sessie, waarbij alle tweedejaars een portfolio indienden, bevestigt de criteria voor vrijstelling. Zij die in aanmerking kwamen voor vrijstelling, scoorden – gemiddeld – beduidend beter voor de sterkte-zwakke analyse en beter voor de uitwerking van de casus.

¹¹ Deze methodiek wordt in verschillende Europese landen naar voor geschoven als gemeenschappelijke methodiek voor het concreet maken van de elders verworven competenties. Bron : Vlaamse Onderwijsraad, *Elders verworven competenties. Vergelijkende studie van systemen voor erkenning in Groot-Brittannië, Frankrijk, Nederland, Duitsland en Finland. Met bijzondere aandacht voor de relatie met het onderwijssysteem*, Leuven, Garant, 2002.

xxi. Wat betreft de vraag tot een opsplitsing van de groepen “met levens- en / of werkervaring” en “zonder deze ervaring”, moeten we vaststellen dat zo iets zeer moeilijk is.

De Inspectie Volwassenenonderwijs heeft hieromtrent in haar onderzoeksrapport naar de studiemeting in het hoger volwassenenonderwijs het volgende gezegd :

“De “studietijd” verwijst naar de totale tijdsinvestering die van een student verwacht mag worden met betrekking tot een afzonderlijk opleidingsonderdeel of met betrekking tot een studieprogramma als geheel. Het begrip studietijd verwijst echter niet naar de concrete tijd die om het even welke individuele student nodig kan hebben. De studietijd is veeleer een abstract begrip, waarbij in de wet wordt uitgegaan van de zogenaamde “normstudent”. De normstudent is de student die precies beschikt over de voorkennis, begaafdheid, motivatie en het studiegedrag van de doelgroep waarop het programma zich richt”¹².

De studietijd moet dus worden gemeten op maat van de “gemiddelde student”.

De “gemiddelde student” is binnen de opleiding effectief een beroepsactieve persoon met een adequate levenservaring en rijpheid.

Ter zake wordt ook verwezen naar p. 66 van het ZER, waar het volgende wordt gesteld :

“We zijn ervan overtuigd dat levenservaring een surplus betekent voor deze opleiding. Daarom blijft onze houding tegenover “jonge” kandidaten : ontraden en blijven wijzen op rijpheid en levenservaring als noodzakelijke voorwaarde om de opleiding te volgen”.

Het is inderdaad zo dat de groep studenten zonder voorgaande werkervaring slechts een zeer kleine groep uitmaakt van de totale populatie studenten. In het academiejaar 2005-2006 waren er slechts 15 studenten ingeschreven jonger dan 20 jaar op een totale populatie van 1045.

Gevolggevend aan de opmerking van de visitatiecommissie (januari 2005), hebben we de portfoliomethodiek uitgebreid tot de studenten jonger dan 23 jaar.

In december '06 (tweede visitatie) lagen documenten ter beschikking die een analyse maakten van deze portfolio's, zowel met betrekking tot de groep jonger dan en gelijk aan 21 jaar als de groep 22-23-jarigen.

Deze analyse betrof twee academiejaren (05-06 en 06-07).

De analyse van de groep jonger dan of gelijk aan 21 jaar leerde ons:

- voor 05-06:
  - het betrof 23 studenten: 10 studenten werkten in de sociale sector, 8 studenten werkten in een andere sector
  - de 5 studenten die niet werkten hadden ofwel reeds een hogere opleiding afgewerkt of enkele jaren hoger onderwijs aan een hogeschool gevolgd.
- Voor 06-07:
  - het betrof 20 studenten die in december nog de opleiding volgden, 15 ervan zijn beroepsactief waarvan 11 in de sociale sector; 4 in een andere sector.
  - De 5 studenten die niet werkten waren ofwel actief in het sociale werkveld, of waren dat nog op het ogenblik van inschrijven (jongerenadviescentra, jeugdbeweging). Eén van hen heeft de opleiding orthopedagogie aan een hogeschool beëindigd.

¹² Ministerie van Onderwijs – Inspectie volwassenenonderwijs, *Van onderwijstijd naar studiemeting in het hoger volwassenenonderwijs. Onderzoeksrapport en advies*, september 2006, 6.

In de totale populatie maken de jongeren een zeer kleine groep uit en is er niemand die doorstroomt onmiddellijk na het secundair onderwijs.

Gezien het belang van de invloed van EVC's en EVK's op het studierendement en de studielast, gaat het HIG op zoek naar methoden om deze invloeden te kwantificeren. Zij zoekt daarbij de samenwerking van andere onderwijsinstellingen in Europa.

Met het oog hierop dienden we op 30 maart jl. een voorstel in voor een Grundtvig I-project, getiteld: 'Family Competences Portfolio: Developing an instrument for the assessment of family related skills and competences', kortweg: de 'FamCompass'.

Doel is om een instrument te ontwikkelen waarmee de kennis en de kunde die men in gezinsverband opbouwt (in de zorg voor kinderen, voor ouderen) op een objectieve manier kan worden geëvalueerd. Op basis daarvan zouden volwassen studenten vrijstellingen kunnen krijgen van bepaalde opleidingsonderdelen en/of een betere kans maken op de arbeidsmarkt, bv. in de kinderopvang of de ouderenzorg.

In juli 2007 weten we of ons projectvoorstel aanvaard wordt. Indien het wordt goedgekeurd zal het lopen van september 2007 tot september 2009.

VRAAGSTELLING 4

Hoe is de docenten/studentenratio van 1/16 berekend?

xxii. Ter zake kan het HIG volgende gegevens aanleveren.

Studenten

xxiii. In 2005 telde men in het sociaal hoger onderwijs 2391 studenten in lineaire opleidingen, waarvan 1024 studenten gezinswetenschappen; dat is 43 procent.

De belangstelling voor de opleiding gezinswetenschappen is groot. Het aantal inschrijvingen in het eerste jaar evolueerde van 359 in 1993 tot 581 in 2004 en 533 in 2005.

Studentenaantallen (telling december):

2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007
955	952	986	1015	1048	1045	991

Docenten

xxiv. We onderscheiden vakdocenten, die hoorcolleges geven voor grote groepen, projectbegeleid(st)ers, die kleinere thematische projectgroepen begeleiden en methodiekbegeleid(st)ers, die de methodiektrainingen begeleiden. Verschillende docenten geven zowel theorievakken als projectwerking; enkele docenten begeleiden zowel projectgroepen als methodiektrainingen.

In het jaar 06-07, situatie november 2006, zijn 82 personen betrokken bij de opleiding gezinswetenschappen (docenten, gastdocenten en stafmedewerkers). Daarvan zijn er 76 docent of gastdocent, de anderen zijn stafmedewerkers en medewerkers met een coördinerende functie.

Van de docenten oefenen 29 personen hun functie uit als docent in hoofdambt (dwz dat ze enkel aan het HIG of beperkt – pecuniaire grens – elders werken). Al de andere docenten oefenen hun functie uit in bijambt: zij hebben een (grotere) betrekking aan een universiteit, in het werkveld, in de rechterlijke en burgerlijke administraties..., of fungeren als ‘gast’ docent.

Vertaald in FTE gaat het om 22.18 ambten, waarvan er 18.6 FTE betaald worden door het departement onderwijs.

De hoorcolleges vinden in grote groepen plaats, methodiekvakken en projectwerking gebeurt in kleine groepen van 16 tot 25 studenten.

Aan de visitatiecommissie werd in december 2006 een stuk overhandigd mbt het personeelsbeleid aan het HIG waarin een overzicht werd gegeven van alle functies inclusief de gedetailleerde omvang van de functies.

VRAAGSTELLING 5

“De gegeven argumenten voor het oordeel voldoende voor het facet “gerealiseerd niveau” betreffen in eerste instantie datgene wat afgestudeerden zeggen over gerealiseerd niveau en de rapportage van de instelling zelf over de mening van de werkveldvertegenwoordigers. Is het niveau ook op andere wijze getoetst?”

Het “gerealiseerd niveau” werd op diverse wijzen gemeten. Een overzicht:

- Bevraging van afgestudeerden door Inspectie Volwassenenonderwijs in functie van een audit (2000);
- Diverse andere bevestigingen van afgestudeerden (zie ook vraagstelling 1 in deze nota), waarvan de meest recente dateert van 2003;
- Evaluatie door begeleiders praktijkverdieping in het werkveld;
- Bevraging van werkgevers door het HIG in functie van het ZER in 2004;
- Gesprekken van de visitatiecommissie met werkgevers en andere vertegenwoordigers van het werkveld.

Hierbij merken we op dat het “werkveld” van de afgestudeerden gezinswetenschappen in zeer grote mate overlapt met dat van de afgestudeerden van andere opleidingen, met name maatschappelijk werk en orthopedagogie; met andere woorden: zij werken vaak als collega's in dezelfde of gelijkwaardige functies.

1. Audit 2000

Naar aanleiding van de door de overheid (Inspectie Volwassenenonderwijs) georganiseerde audit van de opleiding gezinswetenschappers in december 2000, werden de derdejaars en een groep pas afgestudeerden door de auditoren gevraagd naar hun inschatting van de kwaliteit van de opleiding en hun tewerkstellings- en promotiekansen na de opleiding.

De meerderheid van de ondervraagde afgestudeerden verklaarde zich akkoord met de uitspraak dat de opleiding toelaat te functioneren op hoger onderwijsniveau.

Ook het auditcomité¹³ was die mening toegedaan, zoals blijkt uit haar eindverslag:

“Ongeacht het traject en rekening houdend met profiel en niveau van de huidige afdelingen HOKTSP kan deze opleiding aangeboden worden als een graduaatsopleiding op Hogeschoolniveau. [...] De opleiding gezinswetenschappen vertoont raakvlakken met de opleidingen maatschappelijk werk en orthopedagogie.

[...]

Het studieprogramma garandeert op volwaardige wijze alle kennisverwerving, ontwikkeling van vaardigheden en attitudes voor de basiscompetenties van de beroepsbeoefenaar zoals verwacht in het werkveld.

Deze opleiding behoort tot de grootste in het HOKTSP, qua cursistenaantal. Dit aantal neemt de laatste 15 jaar jaarlijks toe, wat aangeeft dat de opleiding beantwoordt aan een maatschappelijke nood.”

¹³ Het auditteam dat op 18 december 2000 het HIG doorlichtte bestond uit:

- De heer Romain Hulpia, Departement Onderwijs, voorzitter;
- Prof. Ingrid Ponjaert-Kristoffersen (VUB);
- Mevrouw Marianne Bogaert, directie EVO (Educatieve Vereniging voor Onderwerking in het Officieel Onderwijs).

2. Bevraging onder afgestudeerden

xxv. In maart 2003 stuurde het HIG een enquêteformulier naar alle studenten die afgestudeerd zijn in 2000, 2001 en 2002. Dat waren er in totaal 479 ; 306 van hen (64%) stuurden de vragenlijst ingevuld terug.

Van de respondenten was 79 % op dat ogenblik bezoldigd beroepsactief.

Uit dit onderzoek blijkt dat het aantal bezoldigde beroepsactieven na het volgen van de opleiding sterk toegenomen is :

- Er zijn meer vrouwen beroepsactief geworden dan mannen (mannen waren reeds tijdens de opleiding bijna allemaal beroepsactief).
- Meer beroepsactieven gingen voltijds werken.
- De afgestudeerden met de laagste vooropleiding (lager onderwijs of lager secundair onderwijs) vonden het meest baat bij het volgen van de opleiding gezinswetenschappen.
- Wijzigingen in de beroepssituatie deden zich het minst voor bij de 25- tot 29-jarigen; hiervan was de grote meerderheid reeds beroepsactief bij aanvang van de opleiding.
- Dat er bij de 40- tot 49-jarigen nog een kwart tot een vijfde beroepsactief is geworden, past binnen de maatschappelijke trend van de flexibilisering en toont dat gezinswetenschappen bijdraagt tot een langere arbeidsmarktparticipatie.

Verder werd al duidelijk dat gezinswetenschappen opleidt tot uiteenlopende functies in verschillende sectoren. Dat blijkt ook uit de reële tewerkstelling van de afgestudeerden, hoewel zij duidelijk een voorkeur hebben voor de sociale sector : 67 procent heeft daar een job. Slechts tien procent werkt in de profit sector ; 23 procent werkt in andere sectoren.

Bijna de helft van de studenten veranderde na de opleiding van werk, vaak in een andere sector. Het aandeel van de tewerkstelling in de profit sector lag voor de aanvang van de studies meer dan tien procent hoger dan daarna. De migratie gebeurde voor een groot deel (bijna 7 procent) naar de sociale sector ; de anderen kozen voor "andere sectoren".

Inhoudelijk zijn de afgestudeerden vooral bezig met begeleiding, zorg en hulpverlening; dat geldt voor 58 procent van alle respondenten die werken. 11 procent geeft vorming, 19 procent heeft een eerder administratieve functie, 12 procent heeft andere taken.

72 procent van alle respondenten vindt dat zijn / haar huidige functie zeker een kwalificatie hoger onderwijs verdient.

xxvi. 58 procent van degenen die werken, ziet een grote overeenkomst tussen zijn / haar jobinhoud en de opleiding gezinswetenschappen.

Het onderzoek vraagt ook expliciet welke theoretische kennis en welke vaardigheden de afgestudeerden het meest als verworven achten en welke zij daarvan regelmatig tot veel, dan wel bijna nooit nodig hebben bij het uitoefenen van hun beroep.

Alle theoretische inzichten scoren hoog, zowel op de schaal van de verworven kennis als nut voor het werk.

Op basis van de antwoorden van de afgestudeerden, maakten we een overzicht van de meest genoemde vaardigheden die ze nodig hebben in hun werk.

Communicatieve vaardigheden staan daarbij bovenaan : communiceren, luisteren, argumenteren. Taalvaardigheid wordt eveneens als onontbeerlijk beschouwd. Ook "werken in team" scoort hoog op de schaal van noodwendigheid.

De top vijf van de verworven vaardigheden wijkt daar nauwelijks van af : de afgestudeerden hebben tijdens hun opleiding gezinswetenschappen goed leren luisteren, communiceren en argumenteren. Werken in team wordt eveneens als een verworven vaardigheid beschouwd. Scoren ook goed : informatie opzoeken en selecteren, bemiddelen.

Ten slotte wijst dit onderzoek uit dat de afgestudeerden gezinswetenschappen vaak (60 procent van hen) collega's hebben die een sociaal-agogisch diploma van het hoger onderwijs op zak hebben. De meeste respondenten (83 procent) ervaren geen tekorten aan kennis en vaardigheden in vergelijking met deze collega's.

xxvii. Het HIG vroeg tevens of de opleiding geleid heeft tot een wijziging in de beroepsuitoefening van de afgestudeerden.

73 procent zegt dat er inderdaad een wijziging merkbaar is in de concrete invulling van zijn / haar werk na drie jaar gezinswetenschappen.

Deze veranderingen worden door de afgestudeerden vrijwel steeds als een verbetering aangeduid en nemen diverse vormen aan. We noemen hier de voornaamste, in willekeurige volgorde :

- statutaire promotie en financiële verbetering : de opleiding blijkt vaak een opstap naar een leidinggevende positie of een functie met meer verantwoordelijkheid ;
- inhoudelijke verbreding van de functie, meestal in de richting van meer concreet werken met mensen, "interessanter werk" ;
- verandering van job, van de profit sector naar de hulpverlening ;
- verandering en / of uitbreiding van een eerder administratieve functie naar hulpverlening of vorming, binnen de sector en / of binnen de organisatie ;
- verbetering van het functioneren in de bestaande functie dankzij een breder mensbeeld en beter inzicht in de problematiek.

3. Evaluatie door begeleiders praktijkverdieping in het werkveld

xxviii. Veel begeleiders signaleren de vlotte integratie van de studenten in het team en geven aan dat afgestudeerde gezinswetenschappen welkom zijn bij belangrijke nieuwe vacatures.

Enkele voorbeelden :

- in de gehandicaptenzorg verving een studente een gediplomeerde collega tijdens diens ziekteverlof ;
- in de pleegzorg kon een studente na afloop van de praktijkverdieping blijven als begeleidster ;
- in de sector onderwijs vervangt een studente nu al regelmatig de zorgcoördinator in een lagere school ; twee anderen kregen uitzicht op een job na hun afstuderen ;
- in de sector trajectbegeleiding kregen verschillende studenten de boodschap "klaar te zijn voor het werkveld" en in aanmerking te komen voor aanwerving ;
- ook in andere sectoren (o.a. buurtwerk) vinden we de feedback dat afgestudeerden welkom zijn bij toekomstige vacatures.

xxix. Regelmatig rapporteren begeleiders over de voordelen van werken met al wat oudere stagiair(e)s : hun levenservaring en rijpheid zorgen er vaak voor dat zij makkelijker de nodige professionele afstand in acht kunnen nemen tegenover de cliënten. Ook hun rapportering en communicatie over het werk zou sterk zijn.

Andere vaardigheden die gewaardeerd worden, zowel in de contacten met de cliënten als in de werking binnen het team: openheid, assertiviteit, empathie, ondernemingszin, coachingvaardigheden.¹⁴

4. Bevraging werkgevers

xxx. Eind januari 2004 werd telefonisch bij vijftien werkgevers gepeild naar hun inschatting van de kwaliteit van de opleiding.

De ondervraagde werkgevers zijn het er allen over eens dat de afgestudeerden gezinswetenschappen die zij in dienst hebben, beschikken over een **brede theoretische kennis**. De eventueel ontbrekende vak kennis, eigen aan hun specifieke werkteerrein, wordt door de gezinswetenschap(st)(p)ers, mede dankzij die sterke basis, snel opgepikt.

Wat de **technische vaardigheden** betreft, zien de werkgevers de afgestudeerden gezinswetenschappen sterk scoren op het vlak van **communicatieve vaardigheden**, **evaluatietechnieken** en **(mondelinge) rapportering**. De meeste respondenten voegden daar aan toe dat de vaardigheden die **direct gerelateerd** zijn aan het eigen werkveld, "on the job" moeten aangeleerd worden. Gezinswetenschappen biedt de nodige brede basis daartoe.

Als sterke attitudes onderlijnen de werkgevers vooral de capaciteit om zelfstandig te kunnen werken en toch een actieve rol te spelen in teamverband.

Volgens de meeste werkgevers kunnen de afgestudeerden gezinswetenschappen goed de vergelijking doorstaan met de collega's met een diploma maatschappelijk werk of opvoeder op zak. Zij zien weinig merkbare verschillen in kennis en vaardigheden.

5. Gesprekken van de visitatiecommissie met werkgevers en andere vertegenwoordigers van het werkveld

Zowel bij de eerste visitatie (januari 2004) als bij de tweede (december 2006) is het HIG erin geslaagd om uitgebreide en diverse delegaties van werkgevers en afgestudeerden (vaak ook zelf werkgevers) bij elkaar te brengen voor een gesprek met de commissie.

---

¹⁴ Het volledige verslag van de praktijkcoördinator lag ter inzage van de visitatiecommissie.

nederlands- vlaamse accreditatie organisatie

Het accreditatierapport is tot stand gekomen op basis van een externe beoordeling van de opleiding Bachelor Gezinswetenschappen (professioneel gerichte bachelor) van het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen vzw Centrum voor Volwassenenonderwijs uitgevoerd door VLHORA.

Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO)

Parkstraat 28

Postbus 85498 | 2508 CD DEN HAAG

T 31 70 312 23 30

F 31 70 312 23 01

E info@nvao.net

W www.nvao.net

Aanvraagnummer # 2129

De accreditatie geldt tot het einde van academiejaar 2015-2016.